

## Nr 187.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående social jordbrukskreditgivning m. m.; given Stockholms slott den 27 februari 1948.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,  
enligt Dess nådiga beslut:

**GUSTAF ADOLF.**

*Per Edvin Sköld.*

### **Sammanfattning.**

Av sociala skäl föreslås en ökad statlig verksamhet för att underlätta för mindre bemedlade och obemedlade att förvärva egna jordbruk. Därjämte framläggas förslag beträffande formerna för statligt stöd åt sambruksföreningar och andelsladugårdar. I de fall, då verksamheten avser ekonomiskt stöd i form av lån, föreslås en statlig kreditgaranti.

1. Kreditgaranti bör sålunda kunna beviljas för jordbruksegenhetslån, som avse förvärv av jordbruk i huvudsak av basjordbrukets storleksgrupp varvid den övre belåningsgränsen föreslås höjd från 90 till 100 procent av fastighetens uppskattade värde.

2. För att i vissa fall tillgodose jordbrukets behov av driftskrediter föreslås vidare statlig kreditgaranti för en ny form av lån, driftslån, avsedda att tjäna som startkapital för obesuttna yrkesutövare i jordbruket. Dylika lån skola kunna beviljas till ett belopp av högst 10 000 kronor. I samband därmed föreslås avskaffande av arrendelånen.

3. Arrendeegnahemsverksamheten föreslås utvidgad genom att det allmänna för detta ändamål upplåter lämpliga egendomar.

4. Statligt stöd föreslås åt sambruksföreningar och andelsladugårdar. Därvid skola i huvudsak samma bestämmelser gälla som för enskilda jordbrukare. Jordbruk i kronans ägo skall efter i princip samma grunder som gälla för arrendeegnahem kunna upplåtas till sambruksföreningar.

5. För att åstadkomma en jämnare fördelning av amorteringsbördan förordas en samordning av lån, som tagits i samma kreditinrättning.

6. För sekundärkreditgivningen, beträffande vilken icke föreslås några ändringar, hemställas om ett anslag å 70 000 kronor.

*Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1948.*

**Närvarande:**

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, frågor angående ordnandet av den sociala jordbrukskreditgivningen m. m.

**Inledning.**

Såsom framgår av det vid propositionen nr 75 till 1947 års riksdag angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. fogade utdraget av protokollet över jordbruksärenden för den 17 januari 1947 anförde jag bland annat att jag hade för avsikt, att i annat sammanhang hos Kungl. Maj:t hemställa om bemyndigande att tillkalla sakkunniga att företaga en allmän översyn av den sociala egnahemslångivningen och härutöver utreda frågan om den utsträckning och de former, vari det allmänna borde ekonomiskt underlätta bildandet av i föreningsform drivna gemensamhetsjordbruk, ävensom vissa därmed sammanhängande spörsmål.

I enlighet härmed hemställde jag sedermera, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla två utredningsmän att verkställa den ifrågavarande utredningen ävensom högst sju sakkunniga personer att med utredningsmännen deltaga i överläggningar i ämnet. Då jag emellertid samtidigt ansåg, att spörsmålet om den statliga arrendeegnahemsverksamhetens fortsatta bedrivande jämväl borde upptagas till övervägande och att de för denna verksamhet gällande bestämmelserna borde underkastas viss översyn och då 1946 års riksdag i skrivelse nr 267 hemställt att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande olika möjligheter att förbättra jordbrukets driftskreditförhållanden, hemställde jag dessutom att dessa frågor finge upptagas till prövning i samband med nämnda utredning.

Med stöd av ett den 21 februari 1947 lämnat bemyndigande tillkallade jag samma dag dels såsom utredningsmän för att verkställa utredning rörande omarbetning av bestämmelser för egnahemsverksamheten m. m. ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren K. A. M. Anders-

son, Löbbo, tillika ordförande, och dåvarande vice assessorn vid Stockholms rådhusrätt, numera expeditionschefen i jordbruksdepartementet E. H. Kling, dels ock såsom sakkunniga att biträda vid utredningen verkställande direktören i Sveriges allmänna hypoteksbank L. B. Allstrin, Stockholm, egnahemsdirektören O. Ericsson, Östersund, landstingsmannen, lantbrukaren F. Jansson, Benestad, Alvesta, ordföranden i Svenska lantarbetareförbundet A. L. Johansson, Stockholm, egnahemsdirektören W. Ohlsson, Malmö, samt ledamoten av riksdagens andra kammare agronomen W. Svensson, Ljungskile.

I anledning av i propositionen nr 235/1947 framlagda förslag angående ersättande av ett flertal olika låneformer å bostadspolitikens område, däribland arbetarsmåbrukslån, med en enda låneform, uppdrog Kungl. Maj:t den 30 juni 1947 åt utredningsmännen att till behandling jämväl upptaga frågan om de åtgärder, som vid ett upphävande av då gällande bestämmelser angående arbetarsmåbrukslån borde vidtagas för att underlätta jordansskaffning för bildande av stödjordbruk.

Utredningsmännen, vilka under utredningsarbetets gång samrått med 1945 års bankkommitté, 1947 års centrala lantbrukskommitté och den utredningsman, vilken jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 9 maj 1947 tillkallats för att verkställa översyn av bestämmelserna om räntan å lån från statens utlåningsfonder, ha till fullgörande av sitt uppdrag den 16 december 1947 avgivit betänkande med förslag till ordnandet av den sociala jordbrukskreditgivningen m. m. (SOU 1947: 82). I detta har i enlighet med direktiven till utredningen behandlats frågor rörande egnahemslån till förvärv av jordbruksfastighet, arrendeegnahemsverksamheten, jordbrukets driftskredit, statligt stöd åt sambruksföreningar och för anordnande av andelsladugårdar, samordning av olika låneformer, finansieringen av den föreslagna verksamheten samt kostnadsberäkningar. De personer, som utsetts att delta i överläggningar med utredningsmännen, ha i allt väsentligt anslutit sig till de framlagda förslagen. Särskilt yttrande har dock avgivits av herr Svensson, till vilket jag torde få återkomma i samband med den i det följande lämnade redogörelsen för utredningsmännens förslag.

Över betänkandet ha utlåtanden avgivits av statskontoret, riksräkenskapsverket, lantbruksstyrelsen, egnahemsstyrelsen, rikets samtliga egnahemsnämnder utom egnahemsnämnderna i Kronobergs och Gävleborgs län, förvaltningsutskotten i rikets samtliga hushållningssällskap, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, lånenämnden för sekundär jordbrukskredit, 1945 års bankkommitté, 1947 års centrala lantbrukskommitté, Sveriges allmänna hypoteksbank, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska jordbrukskreditkassan, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk, Småbrukarnas riksförbund, Svenska lantarbetareföreningen, Kooperativa förbundet samt Landsorganisationen i Sverige.

I anledning av det till utredningsmännen givna uppdraget att utreda

frågan om jordbrukets driftskrediter har Kungl. Maj:t på min hemställan i årets statsverksproposition (IX H. T. p. 86) föreslagit riksdagen att i avbidan på särskild proposition i ämnet under rubriken Förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare m. m. för budgetåret 1948/49 beräkna ett förslagsanslag av 70 000 kronor. Den fråga torde jag alltså nu ånyo få anmäla.

Slutligen torde jag böra erinra om att frågan om formerna för bildandet av de i det föregående omnämnda i föreningsform drivna gemensamhetsjordbruken hänskjutits till riksdagens prövning genom Kungl. Maj:ts proposition den 16 januari 1948, nr 58, med förslag till lag om sambruksföreningar m. m.

Jag torde härefter få övergå till en redogörelse för de av utredningsmännen avgivna förslagen. Angående de av utredningsmännen anförda motiven torde få hänvisas till betänkanudet.

### **Egnahemslån till förvärv av jordbruksfastighet.**

Beträffande grunddragen av den hittillsvarande egnahemsverksamheten, för vilken nu gällande bestämmelser återfinnas i kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 589) angående den statliga egnahemsverksamheten, ändrad genom kungörelserna nr 578/1942 och 237/1946, torde få hänvisas till betänkanudet s. 7—10.

I samband med utredningen av frågan om egnahemslån till förvärv av jordbruksfastighet ha utredningsmännen jämväl upptagit frågan om de åtgärder, som vid ett upphävande av gällande bestämmelser angående arbetarsmåbrukslån böra vidtagas för att underlätta jordanskaffning för bildande av stödjordbruk. Den nuvarande arbetarsmåbruksverksamheten regleras genom kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 590) angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet, samt kungörelsen den 18 maj 1945 (nr 220) med vissa bestämmelser angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet, ändrad genom kungörelsen den 12 april 1946 (nr 165).

### **Utredningsmännens förslag.**

#### *Allmän motivering.*

Utredningsmännen erinra till en början, att egnahemsverksamheten genom de vid 1947 års riksdag fattade besluten rörande den framtida jordbrukspolitiken och bostadsförsörjningen begränsats till att avse endast åtgärder till underlättande av förvärv av jordbruksfastigheter. Trots detta har emellertid verksamheten en viktig social uppgift att fylla även i fortsättningen, vilket motiverar icke endast ett fortsättande därav utan även ökade lånemöjligheter. De av utredningsmännen föreslagna bestämmelserna

äro i största möjliga utsträckning anslutna till de vid 1947 års riksdag antagna principerna för statlig långivning i samband med rationaliseringsarbetet inom jordbruket. Detta har ansetts önskvärt bland annat enär den sociala långivningen och långivningen för upprustning av fastigheter ofta torde komma att utnyttjas vid sidan av varandra i fråga om en och samma fastighet.

I betänkandet framhålles vidare, att om statlig kreditgaranti skall kunna beviljas för rationaliseringslån, som upptages i enskild kreditinrättning, samma former böra föreskrivas för de statliga egnahemslånen. Konsekvenserna av ett sådant system ha utredningsmännen med hänsyn till att denna fråga upptagits till behandling i annat sammanhang, icke ansett erforderligt att överväga i vidare mån än de förutsatts komma att inverka på utformningen av de särskilda lånebestämmelserna.

Utredningsmännen erinra, att enligt nu gällande bestämmelser angående arbetarsmåbrukslån sådana lån kunna erhållas för att underlätta jordanskaffning för bildande av stödjordbruk. Det stöd, som genom de vid 1947 års riksdag beslutade nya formerna för bostadsegnahemslån och bostadsrabatter samt lån och bidrag till främjande av inre rationalisering kommer innehavare av stödjordbruk till del, torde enligt utredningsmännen i allmänhet minst uppgå till och ofta i väsentlig grad överstiga det kapitaliserade värdet av den subvention, som innehavarna av arbetarsmåbruk och övriga stödjordbruk hittills erhållit. Vid sådant förhållande synes det utredningsmännen icke erforderligt med någon direkt subvention till underlättande av jordanskaffning för sådana lägenhetstyper i vidare mån än som kan ske genom att lägenhetsinnehavarna understundom torde kunna komma i åtnjutande av bidrag för genomförandet av yttre rationalisering. I övrigt synes det utredningsmännen vara till fyllest, att jordanskaffningen för bildandet av stödjordbruk underlättas genom att statliga lån utlämnas för ändamålet. Under erinran, att redan enligt gällande egnahemskungörelse egnahemslån må utgå till förvärv av stödjord i allmänhet, föreslå utredningsmännen såsom ur skilda synpunkter mest ändamålsenligt, att lånen i fråga utlämnas på samma villkor som föreslås skola gälla beträffande jordbruksegnahemslån.

#### *Belåningsvärdet och dess fastställande.*

Utredningsmännen föreslå, att någon maximiregel beträffande jordbruks-egnahems belåningsvärde icke uppställas i fortsättningen. Såsom ett bättre medel att nå de syften, som maximeringen av belåningsvärdet avsett att tillgodose, förordas i stället en maximering av storleken av de jordbruksfastigheter, som skola kunna ifrågakomma för egnahemslån. Utredningsmännen anse det emellertid icke lämpligt att för utlämnandet av egnahemslån uppställa en fix övre gräns, som hänför sig till fastighetens åker- och ängsareal, enär under en dylik gräns uppenbarligen skulle komma att falla även mycket betydande skogsfastigheter. I stället föreslås såsom mera ändamålsenligt, att den övre gränsen för egnahemsbelåningen utformas i anslut-

ning till fastigheternas bärkraft. Denna gräns bör då uppenbarligen sättas så, att inom densamma i allt fall komma jordbruk av basjordbrukets storlek. Enligt utredningsmännens mening bör emellertid egnahemsverksamheten icke inskränkas till jordbruk av denna storleksordning utan möjlighet bör finnas att genom egnahemslån stödja även förvärv av s. k. tvåfamiljsjordbruk, vilka enligt av statsmakterna tidigare gjorda uttalanden i åtskilliga hänseenden representera en önskvärd jordbrukstyp.

Beträffande fastställandet av belåningsvärdet föreslå utredningsmännen att till grund för detsamma liksom hittills lägges ett uppskattat bruksvärde.

#### *Den nedre belåningsgränsen.*

Enligt utredningsmännens mening synes tillräcklig anledning icke föreligga att i fråga om den nedre belåningsgränsen för jordbruksegnahemslånen föreslå ändring i nu gällande bestämmelser, därest dessa lån jämväl i fortsättningen skola utlämnas från statlig lånefond. Utredningsmännen förutsätta emellertid, att de organ, som komma att handhava långivningen, icke utan vägande skäl skola vägra låntagarna att placera bottenlånen hos enskilda kreditinrättningar.

Därest systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, synes det emellertid enligt utredningsmännen med skäl kunna göras gällande, att statsgarantien icke bör omfatta bottenkrediten, utan att garantikrediterna bära direkt anknytas till de bottenlån, som kunna erhållas i den allmänna marknaden.

#### *Den övre belåningsgränsen.*

Enligt utredningsmännens mening medför den nuvarande belåningsgränsen krav på en egen kapitalinsats från låntagarens sida av sådan storlek, att den ofta förhindrar ett eljest önskvärt egnahemsförvärv eller tvingar låntagaren att söka erhålla ytterligare kredit på annat håll. För att egnahemslånen skola kunna fylla syftet att möjliggöra för mindre bemedlade och även obemedlade att förvärva jordbruksfastigheter föreslå de därför, att den övre belåningsgränsen höjes från 90 procent till 100 procent av belåningsvärdet samt att denna höjning skall avse lån till förvärv av samtliga de fastigheter, som skola ifrågakomma för egnahemslån.

Med den höga belåningsgräns, som sålunda föreslås, synes det utredningsmännen uppenbart, att det värde, som lägges till grund för belåningen, bör beräknas försiktigt samt att de lånebeviljande organen vid behandlingen av egnahemslåneansökningar, särskilt då fråga är om beviljandet av egnahemslån till förvärv av jordbruk av tvåfamiljsjordbrukets storlek, bära fästa stor vikt vid sökandens personliga förutsättningar att driva jordbruket och fullgöra sina förpliktelser.

En särskild anledning för de lånebeviljande organen att iakttaga försiktighet vid låns beviljande utgör enligt utredningsmännen den omständigheten, att en del fordringar, såsom t. ex. vissa lönefordringar, enligt gällande förmånsrättsordning utgå med förmånsrätt framför fastighetsinteckningar. Utredningsmännen föreslå därför, att föreskrifter meddelas av innehåll,

dels att egnahemslån icke må utlämnas intill en fastighets hela bruksvärde, därest å fastigheten bedrivs sådan verksamhet, att låntagaren kommer att hos sig ha anställda flera personer än som erfordras för jordbruksdriften, dels att såsom villkor för lån skall kunna stadgas, att lån må från statens sida uppsägas till omedelbar betalning, därest låntagaren under lånetiden påbörjar sådan verksamhet, som här nämnts.

#### *Säkerheten.*

Beträffande den säkerhet som skall ställas för jordbruksegnahemslån föreslå utredningsmännen, att den nuvarande huvudregeln trots de risker, som den föreslagna höjningen av belåningsgränsen medför för det allmänna, i huvudsak bibehålles samt att jämväl bestämmelserna om rätt för låntagare att pantförskriva botteninteckning hos annan långivare böra kvarstå oförändrade.

Utredningsmännen föreslå vidare, att därest systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, såsom villkor för garantiens beviljande i allmänhet skall gälla, att samtliga inteckningar med bättre förmånsrätt än de av garantien berörda skola pantförskrivas till säkerhet i andra hand för garantikrediten.

Den nuvarande bestämmelsen att egnahemsnämnd, trots att föreskriven inteckningssäkerhet icke lämnats såsom förskott å beviljat egnahemslån må utbetala större eller mindre del därav mot säkerhet, som nämnden prövar tillfredsställande, finner utredningsmännen vara av betydelse även i fortsättningen. Då vissa olägenheter emellertid visat sig vara förbundna med skyldigheten att ställa säkerhet för sådan förskottsutbetalning, föreslå utredningsmännen, att lantbruksnämnd i ömmande fall skall äga utbetala förskott å beviljat egnahemslån även om säkerhet därför icke omedelbart kan ställas. Det föreslås vidare, att det skall ankomma på lantbruksstyrelsen att meddela de närmare föreskrifter härom, som kunna befinnas erforderliga.

#### *Räntan.*

Efter att ha erinrat om att spörsmålen om räntefoten och fast eller rörlig ränta varit föremål för behandling av särskild utredningsman, föreslå utredningsmännen beträffande räntan å jordbruksegnahemslånen, att samma regler böra gälla som i fråga om de för rationaliseringsverksamheten föreslagna amorteringslånen.

#### *Amorteringsskyldigheten.*

Utredningsmännen anse det ofrånkomligt att egnahemslånen även i fortsättningen uppdelas i en stående del, utgörande förslagsvis 60 procent av det värde som legat till grund för lånets beräkning, och en amorteringsdel.

Den stående delen, å vilken föreslås skola erläggas endast ränta, bör enligt utredningsmännen liksom för närvarande regelmässigt förfalla till betalning, då amorteringsdelen till fullo guldits. Utredningsmännen föreslå emellertid, att de lånebeviljande organen böra bibehållas vid möjligheten att låta



den stående delen kvarstå tills vidare. Skulle systemet med statlig kreditgaranti komma till användning, bör hela det statsgaranterade lånet amorteras, eftersom statsgarantien förutsatts icke skola omfatta bottenkrediten.

Vad angår den tid inom vilken återbetalning skall ha skett förorda utredningsmännen, att i låneförfattningen endast angives den maximala amorteringstiden, vilken föreslås bestämd till 25 år. Inom denna gräns skola de lånebeviljande organen äga fastställa amorteringstidens längd med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet. Då vad sålunda föreslagits emellertid icke torde kunna i sin helhet tillämpas, därest rörlig räntefot skulle komma till användning, föreslå utredningsmännen, att i dylikt fall amorteringsplanen fastställs så, att amorteringsdelen med tillämpning av den vid lånets beviljande gällande räntesatsen kommer att vara återbetalad inom den angivna maximitiden.

I fråga om de årliga amorteringarnas storlek förorda utredningsmännen av flera skäl, att det nuvarande systemet med lika annuiteter bibehålles. Utredningsmännen framhålla, att det icke är erforderligt att i låneförfattningen angiva annuiteternas storlek. De anse det vara till fyllest att i författningen föreskrives, att återbetalningen av lånen skall ske i form av lika annuiteter enligt grunder, som bestämmas av det lånebeviljande organet. I så fall synes, enligt utredningsmännen, icke anledning föreligga att bibehålla den nuvarande uppdelningen av jordbruksegnahemslånen i jordbrukslån och skogslån. Det påpekas emellertid, att därest skogsvärdet å en fastighet är av någon betydelse, hänsyn därtill bör tagas vid lånevillkorens fastställande. Sålunda bör enligt utredningsmännen, liksom för närvarande är fallet i fråga om skogslån, avverkningen av skogen å sådan fastighet vara underkastad reglering. Har egnahemslånet nedbetalats så att kreditriskerna för staten väsentligt minskats föreslås, att det lånebeviljande organet skall kunna eftergiva kravet på en sådan begränsning av avverkningsrätten.

Slutligen föreslås beträffande amorteringsskyldigheten, att låntagarna jämväl i fortsättningen böra ha rätt att när som helst göra extra avbetalningar. Det framhålles emellertid, att för den händelse systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning, frågan om denna rätt bör bibehållas beträffande bundna statsgaranterade lån kan komma att ställa sig annorlunda.

#### *Uppsägning av lån.*

I fråga om uppsägningen av egnahemslån vid ägareskifte å fastigheten böra enligt utredningsmännen i huvudsak samma regler tillämpas som beträffande amorteringslånen.

Då fråga är om uppsägning annorledes än i samband med ägareskifte föreslås, att de nuvarande bestämmelserna härom skola tillämpas även i fortsättningen med tillägg av den förenämnda av utredningsmännen föreslagna bestämmelsen, att lantbruksnämnd skall äga uppsäga egnahemslån då låntagaren under lånetiden påbörjar sådan verksamhet, att han har hos sig anställda flera personer än som erfordras för jordbruksdriften.

## Arrendeegnahemsverksamheten.

Vad angår nu gällande bestämmelser för arrendeegnahemsverksamheten återfinnas dessa i 7 kap. av den förut omnämnda egnahemskungörelsen den 7 juni 1940 (nr 589). I fråga om antalet arrendeegnahem och kostnaderna för deras iordningställande m. m. torde få hänvisas till vad utredningsmännen därom anfört i betänkandet s. 54—55.

### Utredningsmännens förslag.

#### *Allmän motivering.*

Utredningsmännen framhålla inledningsvis, att även med den höjning av belåningsgränsen för egnahemslånen som föreslås, tillkomsten av arrendeegnahem allt fortfarande bör stödjas från statens sida. Det synes utredningsmännen ur flera synpunkter önskvärt, att verksamheten bedrivs i större omfattning än som förekommit under senare år. Med hänsyn härtill och till det förhållandet, att kostnaderna för arrendeegnahemmens anläggande, stegrats och i betydande grad kommit att överstiga egnahemmens bruksvärden, föreslå utredningsmännen olika åtgärder, vilka delvis också påkallats av de vid 1947 års riksdag beslutade riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken och de av utredningsmännen framlagda förslagen rörande jordbruksegnahemslånen.

#### *Åtgärder för begränsning av anläggningskostnaderna.*

Såsom det främsta medlet för åstadkommande av en begränsning av anläggningskostnaderna föreslå utredningsmännen, att redan bebyggda fastigheter av lämplig storlek sättas i stånd i erforderlig omfattning och därefter upplåtas såsom arrendeegnahem. Det hittills i allmänhet tillämpade systemet, varigenom arrendeegnahem bildats genom styckning av större för ändamålet inköpta egendomar, föranleder enligt utredningsmännen uppenbarligen oftast betydligt större kostnader i fråga om byggnader och övriga anläggningar än iståndsättandet av redan bebyggda fastigheter. Med hänsyn härtill och till de vid 1947 års riksdag fattade besluten rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken föreslås, att styckning av större egendomar för arrendeegnahemsändamål icke vidare skall förekomma annat än i undantagsfall, såsom exempelvis där en större egendom på grund av ägosplittring icke lämpligen bör bestå såsom en brukningsenhet. Utredningsmännen förutsätta vidare, att arrendeegnahemsverksamheten skall handhas av lantbruksstyrelsen såsom centralt organ och lantbruksnämnderna såsom lokala organ. Med hänsyn härtill böra med fördel sådana fastigheter, som förvärvats genom utövandet av statens förköpsrätt eller en aktiv inköpspolitik, kunna tagas i bruk för upplåtande av arrendeegnahem.

*Verksamhetens administration.*

Arrendeegnahemsverksamheten synes enligt utredningsmännens mening kunna rationaliseras även genom att den lokala organisationen beredes ökade möjligheter att avgöra flertalet hithörande ärenden. Blott i vissa fall, nämligen då det gäller frågan om ett jordbruk över huvud skall upplåtas såsom arrendeegnahem samt bestämmandet av arrendets storlek och köpeskillingen vid arrendeegnahems försäljning till arrendatorn, föreslås att nämndernas beslut skola underställas lantbruksstyrelsens prövning.

*Arrendeegnahemmens storlek.*

I överensstämmelse med de vid 1947 års riksdag beslutade riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken och med vad som enligt det föregående föreslagits rörande jordbruksegnahemslånen anse utredningsmännen, att arrendeegnahem icke böra vara mindre än att arrendatorn och hans familj kunna erhålla sin fullständiga bärning därav. Å andra sidan bör dock möjlighet givas att, där så befinnes lämpligt, såsom arrendeegnahem upplåta även jordbruk av tvåfamiljsjordbrukens storleksordning. Det framhålls vidare i detta sammanhang, att arrendatorerna liksom hittills vid eventuell inlösen av lägenheterna böra erhålla egnahemslån samt att bestämmelserna om arrendeegnahemmens storlek böra utformas så att de organ, som komma att handhava verksamheten, erhålla erforderlig rörelsefrihet. Det förutsättes därvid, att dessa organ i de fall, då jordbruk av tvåfamiljsjordbruks storlek upplåtas såsom arrendeegnahem, skola verkställa en omsorgsfull prövning av de blivande arrendatorernas förutsättningar att genomföra företagen.

*Allmänna förutsättningar för upplåtelse av arrendeegnahem.*

I detta hänseende föreslås utredningsmännen att för arrendeegnahemsverksamheten huvudsakligen samma bestämmelser skola gälla som för egnahemslån.

*Arrendelånen.*

Utredningsmännen framhålla, att det vid ett genomförande av det av dem framlagda förslaget rörande driftslån, för vilket skall redogöras i det följande, synes kunna ifrågasättas om behov föreligger av den speciella låneform som arrendelånen utgöra. Det torde nämligen med fog kunna göras gällande, att anledning icke föreligger att innehavarna av arrendeegnahem skola erhålla driftskrediter på förmånligare villkor än andra nytillträdande arrendatorer, vilka ofta ha en mindre trygg ställning än arrendeegnahemsinnehavarna.

Frågan om storleken av arrendelånen bör emellertid enligt utredningsmännen upptagas till förnyat övervägande, därest utredningsmännens förslag i fråga om driftskreditgivning icke skulle genomföras utan arrendelånen bibehållas såsom en speciell låneform för innehavarna av arrende-

egnahem. Utredningsmännen föreslå, att maximigränsen i så fall liksom i fråga om driftslånen bestämmas till 10 000 kronor och att arrendelånen liksom hittills icke böra utlämnas till högre belopp än som i det särskilda fallet prövas oundgängligen nödvändigt.

#### *Arrendators inlösningsrätt.*

Rätten för arrendator att inlösa till honom upplåtet arrendeegnahem bör enligt utredningsmännens mening icke borttagas, främst av den anledningen, att ett av de mest vägande motiven för arrendeegnahemsverksamhetens igångsättande varit att bereda obemedlade och mindre bemedlade jordbrukare möjlighet att via ett arrende förvärva ett eget jordbruk.

Såsom ett medel för att förhindra att arrendeegnahem användas såsom spekulationsobjekt föreslås i betänkandet, att de organ, som komma att handhava arrendeegnahemsverksamheten, skola erhålla möjlighet att vid arrendators inlösen av arrendeegnahem bestämma den nominella köpeskillingen till högre belopp än det värde, fastigheten enligt gällande regler åsättes. Köparen skulle därvid erhålla ett räntefritt lån till ett belopp motsvarande skillnaden mellan den nominella köpesumman och nämnda värde. Detta lån, som ej behövde återbetalas, om ändamålet med överlåtelsen fullföljdes, skulle avskrivas med  $\frac{1}{6}$  om året från och med sjätte till och med tionde året efter överlåtelsen. Om fastigheten avyttrades före avskrivningstidens utgång skulle det ankomma på lantbruksstyrelsen att bestämma huruvida lånet eller vad därav då icke avskrivits skall inbetalas. Någon maximering av det belopp, varmed den nominella köpeskillingen må överstiga fastighetens åsatta värde, anse utredningsmännen icke erforderlig, utan föreslå, att de organ, som komma att handhava arrendeegnahemsverksamheten, fritt få bestämma den nominella köpeskillingen.

I fråga om bokföringen av denna speciella form av avskrivningslån föreslås antingen att jordfonden gottgöres lånets belopp, varvid enligt utredningsmännen för ändamålet böra tagas i anspråk samma medel som avsetts skola användas för avskrivningslån för inre rationalisering samt att eventuellt inflytande avskrivningslån då redovisas såsom inkomst under särskild inkomsttitel å riksstaten, eller att fonden i stället för avskrivningslånets belopp tillgodoföres endast den fordran hos den förutvarande arrendatorn, som avskrivningslånet innebär, och att denna fordran avskrivs i samma mån som lånet avskrivs.

#### **Jordbrukets driftskredit.**

Angående nu gällande bestämmelser för de olika former, i vilka driftskrediter kunna erhållas av jordbrukarna, samt angående statsmakternas tidigare behandling av frågan om ytterligare möjligheter utöver de nu förekommande att tillgodose jordbrukets behov av sådana krediter torde få hänvisas till den av utredningsmännen å s. 65—75 i betänkandet lämnade redogörelsen.

### Utredningsmännens förslag.

Enär jordbrukarnas behov av driftskapital under senare tid blivit allt större på grund av den fortskridande mekaniseringen av jordbruket och de krav på fullgoda maskinella hjälpmedel och andra dyrbara inventarier, som den nuvarande jordbruksdriften framkallat, erfordras ökade möjligheter för jordbrukarna att erhålla önskad driftskredit. Utredningsmännen föreslå därför dels ändrade bestämmelser rörande den statliga sekundärkreditgivningen, dels ock införandet av en ny låneform, driftslån.

#### *I. Sekundärlån.*

##### *Låneformen.*

Enligt utredningsmännens mening tala olika skäl för att sekundärlånen, om utlåningen liksom hittills skall ske från en statlig lånefond, jämväl i fortsättningen böra vara bundna från statens sida, medan det däremot kan synas tveksamt huruvida rätten för låntagaren att göra extra avbetalningar och att i förtid inbetala lånen bör bibehållas. Utredningsmännen förorda emellertid, att den nuvarande rätten att förtidsinlösa sekundärlånen bibehålles, om dessa lån jämväl i fortsättningen skola utlämnas från statlig lånefond. Tillräcklig anledning syntes nämligen icke föreligga att i detta hänseende för sekundärlånens vidkommande föreskriva andra regler än som gälla för övriga lån, vilka utgå från statliga lånefonder.

För den händelse sekundärkreditgivningen i framtiden kommer att ske genom det förut berörda systemet med statlig kreditgaranti, blir såväl den bundna som den obundna låneformen tillgänglig för låntagarna. För låntagarens möjlighet att förtidsinlösa ett sekundärlån, som erhållits i hypoteksförening, bör enligt utredningsmännen — oavsett vad som i detta hänseende kan komma att gälla beträffande statsgaranterade jordbruksegnahemslån — gälla de regler, vilka av hypoteksföreningarna tillämpas för icke statsgaranterade lån.

##### *Belåningsvärdet och dess fastställande.*

Utredningsmännen förorda, att de gällande bestämmelserna om belåningsvärdet och dess fastställande icke ändras.

##### *Den övre belåningsgränsen.*

Beträffande den övre belåningsgränsen för sekundärlånen föreslå utredningsmännen av vissa skäl att densamma höjes till 85 procent av belåningsvärdet.

##### *Säkerheten.*

Bestämmelserna rörande den säkerhet, som skall ställas för sekundärlån, torde enligt utredningsmännen icke tarva annan ändring än den som be-  
tingas av den ändrade övre belåningsgränsen.

*Räntan.*

Utredningsmännen, som ansett sig sakna anledning att upptaga frågan om räntan å sekundärlånen till närmare behandling, understryka dock, att räntefoten icke såsom nu bör vara högre än den fria marknadens ränta å sekundärlån utan bör anknytas till denna ränta. Detta torde även gälla för den händelse systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning.

*Amorteringsskyldigheten.*

Beträffande denna framhålla utredningsmännen, att sekundärlån utan fastställd amortering icke heller i fortsättningen böra meddelas.

*Organisationen.*

Utredningsmännen förorda av olika skäl att den nuvarande organisationen för sekundärkreditgivningen bibehålles. Därest systemet med statlig kreditgaranti införes, erfordras det givetvis ett organ för garantiens beviljande och av denna anledning bör sekundärlånenämnden kvarstå jämväl om nämnda system införes. För att erforderlig kontakt med övrig statlig kreditgivning på jordbrukets område skall upprätthållas anse utredningsmännen det önskvärt, att en av de ledamöter i nämnden, som förordnas av Kungl. Maj:t, representerar lantbruksstyrelsens verksamhetsområde.

**II. Driftslån.***Allmän motivering.*

Utredningsmännen förorda av sociala skäl, att statsmakterna skola bevilja driftskrediter, lämpligen kallade driftslån, såsom startkapital till dugande lantarbetare och jordbrukare, vilka önska förvärva ett eget jordbruk eller övertaga ett jordbruk på arrende. Dessa lån skulle användas till anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å fastigheten. Det ifrågasättes därvid om icke arrendelånen böra avskaffas och arrendeegnahemsinnehavarna hänvisas till att söka driftskredit i den sålunda föreslagna formen, medan däremot inventarielånen till kronotorpare m. fl. samt ackords- och stödlånen åtminstone tills vidare anses böra bibehållas.

*Allmänna förutsättningar för erhållande av driftslån.*

Utredningsmännen anse, att behovsprövning alltid skall äga rum vid utlämnandet av driftslån, enär med hänsyn till lånens sociala karaktär endast obemedlade och mindre bemedlade böra ifrågakomma till erhållande av sådana lån.

En ytterligare förutsättning för beviljande av driftslån har ansetts vara att betingelser finnas för att de nytillträdande jordbrukarna skola kunna genomföra sina företag, om icke exceptionella svårigheter tillstöta. Det föreslås därför att såsom förutsättning i övrigt för erhållande av driftslån skall gälla, att sökanden är känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet, att

han genom sin föregående verksamhet är förtrogen med jordbruk och i övrigt lämplig att sköta det avsedda företaget samt att han med hänsyn till jordbrukets avkastningsförmåga, skuldernas storlek och beskaffenhet ävensom övriga omständigheter skäligen kan antagas bliva i stånd att bedriva jordbruket och därunder göra rätt för sig. Vidare bör sökanden vara svensk medborgare och minst 21 år gammal.

Utredningsmännen anse vidare, att driftslåneverksamheten både på grund av sitt sociala syfte och i betraktande av de med verksamheten förbundna ekonomiska riskerna bör förbehållas det mindre och medelstora jordbruket. Med hänsyn till sitt förslag att tvåfamiljsjordbruket skall sättas såsom övre gräns för såväl jordbruksegnahemslångivningen som arrendeegnahemsverksamheten, förorda de, att driftslån skola kunna beviljas dem, som på arrende eller med äganderätt övertaga jordbruk av högst nämnda storlek. Enligt utredningsmännens mening bör dock, då fråga är om jordbruk över basjordbrukets storlek, liksom vid beviljande av egnahemslån och upplåtelse av arrendeegnahem en särskilt omsorgsfull prövning ägnas lånesökandens förutsättningar att genomföra företaget.

#### *Lånebeloppet.*

Utredningsmännen föreslå, att driftslån ej skola få beviljas till högre belopp än 10 000 kronor men understryka samtidigt, att lånevillkoren icke böra tillämpas på sådant sätt att lånen i regel komma att uppnå detta maximumbelopp. Lånen böra enligt utredningsmännen icke under några förhållanden utlämnas till högre belopp än som är oundgängligen nödvändigt för avsett ändamål.

#### *Säkerheten.*

Enär syftet med driftslånen är att bereda obemedlade och mindre bemedlade, som icke kunna anlita de enskilda kreditinrättningarna för erhållande av driftskrediter, möjlighet att anskaffa erforderligt kapital, kan man, framhålla utredningsmännen, icke grunda driftslåneverksamheten på affärsrättsliga principer med vanliga fordringar på säkerhet för utlämnade lån. Om den föreslagna låneverksamheten skall nå avsett resultat, måste det allmänna därför taga vissa risker och den omständigheten, att en för jordbruksdrift lämplig och skötsam person icke kan anskaffa säkerhet, bör ej utesluta honom från möjligheten att erhålla driftslån. En ovillkorlig fordran på lämnandet av säkerhet bör därför icke uppställas, men utredningsmännen framhålla samtidigt såsom önskvärt, att säkerhet alltid avfordras låntagaren, om han kan prestera sådan. Om låntagaren äger fastighet, vilken icke är belånad till så högt belopp, som motsvarar dess vid värdering åsatta värde, bör därför till säkerhet för driftslån pantförskrivnas in-teckning i fastigheten intill detta värde. Med hänsyn till den fortskridande stegringen av fastighetsvärdena synes det enligt utredningsmännen också kunna övervägas, om icke i de fall då fastigheten redan är in-tecknad intill belåningsvärdet, in-teckning, som ligger utanför sagda värde, bör avfordras låntagaren under förutsättning att in-teckningen icke anses helt värdelös. In-teck-

ningar i bättre förmånsrättsläge, vilka av låntagaren lämnats såsom säkerhet för andra lån, böra enligt utredningsmännen i allmänhet pantförskrivas jämväl för driftslån. Däremot ha utredningsmännen icke funnit det lämpligt att fordra säkerhet i form av in-teckning i jordbruksinventarier eller i form av borgensförbindelse. Det största avseende bör i stället fästas vid de fordringar rörande sökandens rent personliga förutsättningar att sköta ett jordbruk och att fullgöra sina förpliktelser, som förordats beträffande dessa lån.

Enligt utredningsmännen bör vidare, i överensstämmelse med vad som gäller om egnahemslån samt ackords- och hjälplån, där fastighetsin-teckning lämnats såsom säkerhet för driftslån, möjlighet finnas att såsom villkor för låns utlämnande påfordra att vederbörande skogsvårdsstyrelse meddelat sådan föreskrift, som avses i lagen den 6 juni 1930 om begränsning av rätten att avverka skog å in-tecknad fastighet.

Utredningsmännen föreslå slutligen, att med hänsyn till den omfattning, vari in-teckningar i jordbruksinventarier alltjämt förekomma, i anslutning till bestämmelserna om ackordslån och hjälplån skall föreskrivas, att låntagare skall förbinda sig att, så länge någon del av lånet återstår ogulden, icke utan medgivande av det lånebeviljande organet uttaga eller hos annan långivare belåna in-teckning i jordbruksinventarier eller försälja låntagaren tillhörig lös egendom genom s. k. lösöreköp.

#### *Räntan.*

Även om flera skäl tala för att driftslånen skola vara räntefria bör enligt utredningsmännens uppfattning så icke vara fallet, när lånen då skulle komma att erhålla subventionskaraktär i högre grad än som betingas av syftet med desamma. Emellertid böra de lånebeviljande organen i likhet med vad för egnahemslånen föreslagits erhålla befogenhet att i undantagsfall vid beviljande av driftslån medgiva ränteuppskov under en kortare tid. Den ränta som belöper på denna tid föreslås skola läggas till det kapitalbelopp, som skall förräntas och amorteras. Det förutsättes även, att de lånebeviljande organen, med hänsyn till att lånen ofta torde komma att utlämnas mot mindre betryggande säkerhet eller utan säkerhet, endast med stor försiktighet skola använda sig av möjligheten att medgiva ränteuppskov.

Åtskilliga skäl tala enligt utredningsmännen för att räntan å driftslånen icke sättes högre än statens självkostnadsränta, även om det kunde tänkas att staten med hänsyn till att driftslånen måste anses utgöra en toppkredit önskade betinga sig en viss riskpremie. Räntan borde därför anslutas till den räntefot, som kunde bliva fastställd för jordbruksegnahemslånen, och, därest systemet med statlig kreditgaranti komme till användning, anslutas till bottenlåneräntan.

#### *Amorteringsskyldigheten.*

Amorteringsskyldigheten bör enligt utredningsmännen omfatta hela lånet. Då utredningsmännen beträffande tidpunkten för amorteringsskyldighetens inträde ansett, att det i vissa fall kan vara önskvärt, att liksom i fråga om



egnahemslånen och rationaliseringslånen amorteringsfrihet medgives under någon tid från lånets lyftande, föreslås även beträffande driftslånen, att de lånebeviljande organen skola erhålla möjlighet att medgiva högst två års amorteringsfrihet. Denna befogenhet böra de emellertid endast undantagsvis använda sig av.

Beträffande amorteringstidens längd framhålla utredningsmännen, att det synes mindre lämpligt att för alla driftslån oavsett storleken fastställa en och samma amorteringstid. I låneförfattningen bör därför endast angivas viss maximigräns, vilken bör fastställas till tio år och inom vilken de lånebeviljande organen böra få bestämma amorteringstidens längd med beaktande av förhållandena i det särskilda fallet.

För bestämmandet av de årliga amorteringarnas storlek synas enligt utredningsmännen böra tillämpas samma regler, som föreslagits beträffande egnahemslånens amorteringsdel. Detta innebär bland annat, att amorteringen skall fullgöras medelst lika annuiter enligt grunder som bestämmas av det lånebeviljande organet.

För låntagarnas möjlighet att förtidsinlösa driftslån slutligen föreslås skola gälla samma bestämmelser, som kunna komma att fastställas för jordbruksegnahemslånen.

#### *Uppsägning av lån.*

I huvudsaklig överensstämmelse med vad som för närvarande gäller beträffande arrendelånen bör enligt utredningsmännen uppsägningsrätt vara förhanden 1) om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande, 2) om låntagaren visar försumlighet i fråga om erläggandet av föreskriven ränta och amortering, 3) om låntagaren, därest såsom villkor för lånets utlämnande föreskrivits skyldighet för honom att hålla de med anlåtande av lånet inköpta inventarierna försäkrade, försummar att erlagga försäkringsavgift eller eljest åsidosätter för försäkringens giltighet stadgade villkor, 4) om låntagaren avhänder sig erforderliga jordbruksinventarier, varmed avses jämväl försäljning genom s. k. lösöreköp, eller utan det lånebeviljande organets medgivande uttager eller hos annan långivare belånar inteckning i sina jordbruksinventarier, 5) om låntagaren överlåter den brukade fastigheten å annan eller frånträder arrende samt 6) om eljest sådana förhållanden inträffa, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet, såsom exempelvis då låntagaren icke använder lånet för därmed avsett ändamål.

Uppsägningsrätt föreslås vidare skola föreligga, om låntagaren i de fall då inteckning i fast egendom lämnats såsom säkerhet för lånet avverkar skog å fastigheten i strid mot vad därom avtalats.

Därest i samband med överlåtelse av den brukade fastigheten eller frånträdande av arrende för jordbruket erforderliga inventarier överlåtas å den nye ägaren eller arrendatorn, bör det lånebeviljande organet enligt utredningsmännens mening kunna lämna denne medgivande att övertaga betalningsansvaret för oguldet lånebelopp på oförändrade villkor. Detta med-

givande bör dock icke lämnas, om icke den nye ägaren eller arrendatorn med hänsyn till ekonomiska och övriga förhållanden skulle kunna erhålla driftslån enligt förut angivna regler.

Det synes utredningsmännen erforderligt, att administrationen av driftslånverksamheten anförtros åt lantbruksnämnderna.

## **Statligt stöd åt sambruksföreningar.**

### **Utredningsmännens förslag.**

Utredningsmännen föreslå, att sambruksföreningar skola kunna komma i åtnjutande av den sociala jordbrukskreditgivningen samt den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av jordbrukets rationalisering i former, som anpassats efter de speciella förhållanden som uppkomma i samband med tillskapandet av föreningsjordbruk, samt att bestämmelser skola meddelas rörande utarrendering av kronojord till sambruksföreningar.

#### *För olika stödåtgärder gemensamma frågor.*

Beträffande här ifrågavarande stödåtgärder till sambruksföreningar anse utredningsmännen, att beslutanderätten helt bör anförtros åt lantbruksstyrelsen.

Lån och bidrag till sambruksföreningar föreslås vidare skola utgå av samma medel som motsvarande lån och bidrag till enskilda brukare.

Krav på vissa personliga kvalifikationer hos dem, som skola kunna ifrågakomma för erhållande av det allmännas bistånd, anse utredningsmännen för sambruksföreningarnas del icke erforderliga med hänsyn till innehållet i förslaget till lag rörande dessa föreningar.

Utredningsmännen anse det vidare uppenbart, att de regler som föreslagits beträffande behovsprövning vid utlämnandet av avskrivningslån till inre rationalisering, jordbruksegnahemslån och driftslån samt vid upplåtelse av arrendeegnahem och som utformats olika alltefter stödåtgärdernas art och ändamål, icke kunna utan vidare tillämpas, då fråga är om stöd åt sambruksföreningar, utan att särskilda bestämmelser erfordras om vad behovsprövningen skall avse. Utredningsmännen framhålla såsom önskvärt, att vid behovsprövningen hänsyn tages icke endast till föreningens ekonomiska förhållanden, utan att prövningen i viss utsträckning även bör avse de enskilda föreningsmedlemmarnas inkomst- och förmögenhetsförhållanden. Denna prövning får dock icke vara alltför restriktiv, eftersom medlemmarna i en sambruksförening kunna ha mycket olika ekonomisk ställning. Utredningsmännen förorda därför, att en relativt stor frihet därvidlag medgives det låne- och bidragsbeviljande organet.

För enskilda brukare ha vissa maximiregler för lån och bidrag uppställts, men utredningsmännen förorda, att det allmänna för sambruksföreningarnas del skall avstå från sådana regler i vad desamma avse arealgränser eller

andra gränser, som hänföra sig till brukningsdelarnas storlek. Med hänsyn till önskvärdheten av att föreningsjordbruken principiellt icke särskilt gynnas genom mera omfattande statligt stöd än det som kan komma individuellt bedrivet jordbruk till del anse sig utredningsmännen däremot icke kunna förorda, att det allmänna skall helt avstå från maximiregler, som avse låne- och bidragsbeloppens storlek.

Beträffande säkerheten för såväl avskrivningslån som annat lån till sambruksförening, som grundar sin verksamhet på arrende av jord, anse utredningsmännen tillfyllest att i författningen allenast stadgas, att tillfredsställande säkerhet skall ställas. Förening som bildats av ägare av mindre jordbruk och arrenderar medlemmarnas jord och som sålunda i regel icke kan erbjuda säkerhet för lånet i form av inteckning i föreningen tillhörig fastighet föreslås skola kunna såsom säkerhet för lån lämna inteckningar i medlemmarnas fastigheter. Visar det sig därvid, att tillfredsställande säkerhet i form av sådana inteckningar icke kan ställas för det erforderliga lånet, bör enligt utredningsmännen övervägas, om icke föreningen bör med äganderätt förvärva den mark, varå ekonomibyggnaderna avses skola uppföras, för att såsom säkerhet för lånet kunna erbjuda inteckningar både i sin egen och i medlemmarnas fastigheter.

Redan i samband med jordbruksegnahemslånen ha utredningsmännen behandlat spörsmål, vilka kunna uppkomma på grund av att vissa lönefordringar äro förenade med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken. Enligt en på föranstaltande av utredningsmännen i ämnet verkställd undersökning, torde medlemmarna i sambruksförening åtnjuta dylik förmånsrätt för de lönefordringar, de kunna ha hos föreningen. Då de emellertid synas kunna med bindande verkan avsäga sig denna rätt, föreslå utredningsmännen, att för lån till sambruksförening skall införas en bestämmelse, att lån upp till hela belåningsvärdet icke må beviljas under annan förutsättning än att föreningsmedlemmarna i samband med lånets beviljande förbinda sig att vid eventuell konkurs icke göra gällande förmånsrätt för lönefordringar, som de kunna ha hos föreningen. Denna bestämmelse föreslås dock icke skola tillämpas med avseende å driftslån med hänsyn till att dessa lån förutsatts skola kunna i vissa fall utlämnas utan säkerhet. Utredningsmännen föreslå slutligen, att möjlighet öppnas för det lånebeviljande organet, att där så anses erforderligt, uppsäga lånet till betalning, därest ett flertal föreningsmedlemmar utträda ur föreningen och de nya medlemmarna icke avgiva motsvarande förbindelser.

#### *Jordbruksegnahemslån.*

Den omfattande kredit, som i allmänhet torde bli nödvändig för sambruksförening, som grundar sin verksamhet på förvärv av jord, synes enligt utredningsmännen lämpligast kunna tillhandahållas föreningen i samma ordning som jordbruksegnahemslån till enskilda brukare. Med undantag av de särbestämmelser rörande prövningen av lånesökandenas personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning samt maximeringen av egnahemsjord-

brukens storlek, som enligt det föregående ansetts nödvändiga för sambruksföreningarnas del, torde därvid enligt utredningsmännens mening de av dem föreslagna bestämmelserna rörande egnahemslån till enskilda brukare kunna utan vidare tillämpas.

#### *Driftslån.*

Vad angår beviljandet av driftslån till sambruksföreningar föreslå utredningsmännen liksom i fråga om egnahemslånen, att de för lån till enskilda jordbrukare föreslagna bestämmelserna i stort sett skola tillämpas. Utöver de enligt det föregående för samtliga här ifrågavarande låne- och bidragsformer föreslagna gemensamma särbestämmelserna rörande lånesökandenas personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning samt rörande storleken av de jordbruk för vilka lånen avsetts, förordade utredningsmännen, att för driftslån till sambruksförening icke skall gälla annan maximigräns än att lån icke må beviljas till högre belopp än som prövas oundgängligen nödvändigt.

#### *Lån och bidrag för yttre rationalisering.*

I den mån bildandet av en sådan sambruksförening, som grundar sin verksamhet på förvärv av ett flertal mindre brukningsdelar, innebär en yttre rationalisering av området i fråga, föreslå utredningsmännen, att föreningen i samband med själva förvärvet skall kunna erhålla icke blott egnahemslån utan även avskrivningslån. I fråga om storleken av ett sådant avskrivningslån föreslå utredningsmännen att, för den händelse bildandet av föreningsjordbruket prövas vara mera ändamålsenligt för genomförandet av rationaliseringen inom området än tillskapandet av ett antal bärkraftiga enskilda brukningsdelar, avskrivningslån bör få utgå med belopp motsvarande skillnaden mellan de förutvarande enskilda brukningsdelarnas sammanlagda värden och den nybildade brukningsenhetens värde, oavsett om däri ingår någon förut fullständig brukningsdel. Om å andra sidan föreningsjordbruket bildas inom ett område, där rationaliseringen kunnat genomföras lika ändamålsenligt genom att bärkraftiga enskilda brukningsdelar skapats, bör avskrivningslånet enligt utredningsmännens mening icke utgå med högre belopp än som erfordrats, om sistnämnda metod för rationaliseringens genomförande valts.

#### *Lån och bidrag för inre rationalisering.*

Då amorteringslånen, såsom även framhålles i betänkandet, utan vidare komma att vara tillgängliga för sambruksföreningarna ha utredningsmännen i förevarande hänseende till behandling upptagit endast i vad mån särskilda regler böra gälla i fråga om avskrivningslån till sådana föreningar.

Beträffande frågan om uppställandet av arealgräns för avskrivningslån till sambruksförening och frågan om den för avskrivningslån till enskilda brukare stadgade behovsprövningen kan hänvisas till vad därutinnan redan anförts rörande för olika stödåtgärder gemensamma frågor.

Vad därefter angår den av statsmakterna beslutade begränsningen av storleken av de avskrivningslån, som utlämnas för annat ändamål än förbättring och nybyggnad av ekonomibyggnader, synes det enligt utredningsmännens mening icke föreligga anledning att meddela särskilda regler för sambruksföreningarnas del. Beträffande den beslutade maximeringen av dylika lån för ekonomibyggnader däremot, föreslå utredningsmännen — efter att ha diskuterat olika metoder för en ändamålsenlig begränsning — att lån endast må utlämnas med 15 procent av de beräknade kostnaderna, dock högst 200 kronor per hektar åker, däri inbegripet till åker omräknad ängsmark, som vederbörande förening innehar. Utredningsmännen framhålla emellertid att denna sistnämnda maximibestämmelse liksom i fråga om avskrivningslån till enskilda icke bör vara ovillkorligen bindande för det bidragsbeviljande organet utan att densamma i vissa fall bör kunna frångås.

#### *Utarrendering av kronojord till sambruksföreningar.*

Utredningsmännen anse det värdefullt, att även sambruksföreningar givas möjlighet att arrendera jord på villkor, motsvarande dem som avsetts skola gälla beträffande upplåtandet av arrendeegnahem åt enskilda, eller således med rätt för föreningarna att inlösa fastigheterna med äganderätt. De föreslå att för detta ändamål skall disponeras kronan redan tillhörig jord eller jord, som kommit i rationaliseringsorganens besittning genom utövändet av statens förköpsrätt eller aktiva inköpspolitik. Förvaltningen av dessa fastigheter bör enligt utredningsmännen handhavas av lantbruksstyrelsen, som även bör ha att utöva de befogenheter med avseende å upplåtelse, som beträffande arrendeegnahem föreslagits skola ankomma på lantbruksnämnderna.

För upplåtelse föreslås i övrigt att flertalet av de bestämmelser, som avsetts skola gälla för arrendeegnahem, komma till användning, varför avvikelser från dessa regler föreslås endast i vissa hänseenden. Någon motsvarighet till bestämmelserna om personliga kvalifikationer hos dem som skola kunna ifrågakomma för upplåtelse av arrendeegnahem, anse utredningsmännen sålunda icke erforderliga för sambruksföreningarnas del. Vidare anse de den omständigheten, att någon av föreningsmedlemmarna eller ett fåtal av dem förfogar över egna tillgångar, icke böra utgöra hinder för att kronojord upplåtes till föreningen. Ej heller anse de någon föreskrift böra meddelas om storleken av de fastigheter, som skola kunna upplåtas såsom arrendeegnahem till sambruksförening. I syfte att trygga sambruksförenings fortbestånd föreslå utredningsmännen, att tiden för arrendeupplåtelse utsträcker till samma tid, som gäller beträffande upplåtelse av arrende av kronan tillhörig, under domänstyrelsens förvaltning stående egendom, eller således till 10—20 år.

Slutligen föreslås, att kronojord, som utarrenderas till sambruksförening, bör tillföras arrendeegnahemsfonden.

## Statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar.

### Utredningsmännens förslag.

Med hänsyn till att anordnandet av andelsladugårdar kan anses utgöra ett led i jordbrukets rationalisering och även medföra betydelsefulla sociala fördelar anse utredningsmännen skäligt att det allmänna lämnar sitt stöd till anordnandet av sådana ladugårdar. De föreslå, att för detta stöd i tillämpliga delar skola gälla samma regler som för statsmakternas bistånd till övriga former av jordbruksdrift. I stort sett uppkomma därvid samma spörsmål som i fråga om det allmännas låne- och bidragsverksamhet till främjande av föreningsjordbruk. Då emellertid anordnandet av andelsladugårdar innefattar en mindre långt gående samverkan inom jordbruket än bildandet av föreningsjordbruk, komma enligt utredningsmännen endast vissa av de låne- och bidragsformer, som ansetts böra stå öppna för föreningsjordbruken, att vara erforderliga för andelsföretagens del. Endast de stödformer, som beslutats för jordbrukets inre rationalisering, samt de av utredningsmännen föreslagna driftslånen föreslås sålunda bliva tillgängliga för andelsföretagen.

### *Organisationsformerna.*

Då några särskilda rättsregler rörande sammanslutningar, vilka ämna driva andelsladugårdar, icke avsetts skola meddelas, föreslå utredningsmännen, att statligt stöd skall utgå endast till sådana sammanslutningar, vilka äro organiserade såsom ekonomiska föreningar utan personlig ansvarighet eller såsom handelsbolag. Med hänsyn till att handelsbolagen icke erbjuda lika goda garantier för företagens fortbestånd som de ekonomiska föreningarna, bör emellertid enligt utredningsmännen gälla, att, där fråga är om sammanslutning av flera än fyra, lån eller bidrag icke må beviljas med mindre sammanslutningen är organiserad såsom en ekonomisk förening.

### *För olika stödåtgärder gemensamma frågor.*

Utredningsmännen förorda, att det skall ankomma på lantbruksstyrelsen att pröva och avgöra ansökningar om lån och bidrag till företag, som avse att anordna andelsladugårdar samt att lån och bidrag till andelsföretag böra utgå av samma medel som motsvarande lån och bidrag till enskilda brukare.

Utredningsmännen anse det icke vara möjligt och ej heller önskvärt att i låneförfattningen angiva alla de krav, som böra ställas på företagen för tillgodoseende av fordringarna på verksamhetens varaktighet och företagens ändamålsenliga skötsel. De föreslå därför såsom mest ändamålsenligt, att i författningen endast förskrivs, att lån eller bidrag må beviljas ekonomisk förening eller handelsbolag allenast under förutsättning, att föreningens stadgar eller det till grund för handelsbolaget liggande bolagsav-

talet är av sådant innehåll att erforderliga garantier skapats för företagens fortbestånd och ändamålsenliga skötsel. Sedan närmare erfarenheter vunnits av förevarande driftsform, synes det enligt utredningsmännen böra övervägas, om icke utkast till normalstadgar och normalbolagsavtal lämpligen böra uppgöras av lantbruksstyrelsen till ledning för de jordbrukare, som planera en samverkan av ifrågavarande art.

För att icke föreskrifterna i stadgarna och bolagsavtalen skola förfela sitt syfte, därigenom att de utan vidare kunna ändras sedan företagen erhållit de önskade lånen och bidragen, föreslå utredningsmännen, att lantbruksstyrelsen skall erhålla möjlighet att uppsäga lånen, däri inbegripet avskrivningslån, till återbetalning, därest under lånetiden i stadgar eller bolagsavtal företags ändringar, som kunna inverka oförmånligt på företagens fortbestånd och ändamålsenliga skötsel. Därjämte föreslås att företag, som ämnar vidtaga en ändring i sin författning, skall kunna i förväg hos lantbruksstyrelsen erhålla besked om, huruvida styrelsen anser ändringen utgöra anledning att uppsäga de utlämnade lånen till återbetalning.

Liksom fallet är beträffande sambruksförening bör enligt utredningsmännen för utlämnande av lån eller bidrag till sammanslutning, som avser att driva andelsladugård, fordras att för verksamheten antagits en ekonomisk plan, som det låne- och bidragsbeviljande organet finner sig kunna godkänna.

Utredningsmännen föreslå vidare, att det allmänna, då det gäller lån och bidrag till andelsföretag, liksom för sambruksföreningarnas del skall avstå från arealgränser och andra gränser, som hänföra sig till brukningsdelarnas storlek.

I fråga om säkerheten för lån till andelsladugårdar förordas i betänkandet, att de regler böra tillämpas, som i detta hänseende föreslagits för sambruksföreningar, som grunda sin verksamhet på arrende av jord. Den mark, varpå ladugården uppföres bör sålunda lämpligen ägas av företaget och såsom säkerhet för lån bör i första hand lämnas in-teckning i denna fastighet. Därjämte böra in-teckningar i delägarnas fastigheter vid behov kunna pantförskrivnas såsom säkerhet för företagens lån. För lån till handelsbolag äro bolagsmännen utan vidare personligen ansvariga. En ovillkorlig fordran på att även medlemmarna i en ekonomisk förening genom borgensåtagande skola ikläda sig personlig ansvarighet för föreningens lån ha utredningsmännen emellertid ansett icke böra uppställas.

Någon förbindelse att vid konkurs icke göra gällande förmånsrätt för lönefordringar som delägare i andelsföretaget kunna ha hos föreningen eller bolaget synes enligt utredningsmännens mening icke behöva avfordras delägare i andelsladugårdsföretag. Däremot torde vid lån till sådant företag böra beaktas vad utredningsmännen i annat sammanhang anfört rörande låntagare, som börjar sådan verksamhet att han hos sig har anställda flera personer än som erfordras för den med lånet avsedda verksamheten.

*Lån och bidrag för inre rationalisering.*

I betänkandet framhålles, att uppförandet av ekonomibyggnader givetvis kommer att vara mest betydelsefullt för andelsföretagens del. Emellertid synes det utredningsmännen önskvärt, att även lån och bidrag för förbättringsåtgärder å av företaget med äganderätt förvärvad eller arrenderad mark för betesändamål komma att vara tillgängliga för dessa företag.

För amorteringslån till företag, som ämna anordna andelsladugårdar, synas enligt utredningsmännens mening icke erfordras några särskilda regler.

Utöver vad tidigare anförts rörande uppställandet av arealgräns eller föreskriften om behovsprövning föreslå utredningsmännen beträffande avskrivningslån att för andelsföretagen liksom i fråga om sambruksföreningarna skola tillämpas de av statsmakterna för enskilda brukare beslutade normerna för avskrivningslån, som utlämnas för annat ändamål än förbättring och nybyggnad av ekonomibyggnader. Däremot böra särskilda föreskrifter meddelas i fråga om den begränsning, som beslutats för avskrivningslån för ekonomibyggnader. Utredningsmännen förorda härutinnan, att liksom i fråga om sambruksföreningar för avskrivningslån för ekonomibyggnader till andelsföretag skall gälla, att sådant lån i normala fall må utgå med 15 procent av de beräknade kostnaderna, dock högst 200 kronor per hektar åker, däri inbegripet till åker omräknad ängsmark, som brukas av företaget och delägarna däri. Denna beräkningsmetod kan medföra, att maximibeloppet blir alltför lågt då fråga är om företag med ringa antal delägare, vilka innehava små brukningsdelar, men då reglerna för bestämmandet av avskrivningslån för inre rationalisering icke avses skola vara ovillkorligen bindande för det lånebeviljande organet, synes detta förhållande enligt utredningsmännens mening kunna tillbörligen beaktas vid prövningen av låneansökningarna.

Det framhålles slutligen i betänkandet, att den föreslagna bestämmelsen bör komma till användning endast intill dess ytterligare erfarenheter vunnits rörande den driftsform, som andelsföretagen representera, eller en ingående undersökning rörande byggnadskostnaderna vid dessa företag utförts.

*Driftslån.*

Utredningsmännen erinra, att de förutsatt, att samtliga delägare i de handelsbolag och det övervägande flertalet medlemmar i de ekonomiska föreningar, som önska det allmännas bistånd för anordnande av andelsladugårdar, skola vara yrkesutövande jordbrukare. På grund härav och då fastställandet av ekonomisk plan för andelsföretag torde få anses innebära, att företaget befunnits lämpligt att driva den åsyftade verksamheten, föreslå utredningsmännen, att de för driftslån till enskilda brukare uppställda kraven på vissa personliga kvalifikationer hos dem, som skola kunna ifrågakomma för lån, icke skola tillämpas i fråga om driftslån till dessa företag.



Utredningsmännen framhålla slutligen, att då erfarenheterna av ifrågasvarande driftsform äro så ringa, att de icke kunna läggas till grund för bedömandet av driftskapitalbehovet, det torde vara lämpligast att för driftslån till andelsföretag liksom till sambruksföreningar icke uppställas annan maximiregel än att lån icke må beviljas till högre belopp än som i det särskilda fallet är oundgängligen nödvändigt.

### **Samordning av olika låneformer.**

#### **Utredningsmännens förslag.**

Med hänsyn till att reglerna om återbetalning av jordbruksegnahemslån och driftslån icke kunnat göras likformiga och i vissa avseenden förutsättas skola skilja sig från motsvarande bestämmelser rörande amorteringslån till främjande av jordbrukets rationalisering föreslå utredningsmännen att, därest mer än ett av dessa lån utlämnas till en och samma person, en samordning av de olika lånen skall äga rum. Beträffande amorteringstidens längd böra därvid tillämpas bestämmelserna rörande den låneform, för vilken i det aktuella fallet bestämts den längsta amorteringstiden. I fråga om den amorteringsfria tiden åter förordas tillämpning av reglerna rörande den låneform, för vilken bestämts den kortaste amorteringsfria tiden. Vid samordning av lån bör vidare såsom utgångspunkt för beräkningen av egnahemslånets stående del tagas det belåningsvärde, som fastigheten representerar efter vidtagandet av de rationaliseringsåtgärder, till vars utförande amorteringslån beviljats.

Det förordade systemet torde enligt utredningsmännen med fördel kunna användas även för det fall att från början endast egnahemslån och driftslån beviljats men efter några år även amorteringslån utlämnas. Det synes också kunna komma till användning, därest egnahemslån utlämnats enligt de nu gällande bestämmelserna och därefter amorteringslån beviljas. Däremot torde icke sekundärlånen böra inbegripas i samordningen. Systemet är tillämpligt vare sig räntan å lånen är fast eller rörlig.

Några svårigheter att bokföringsmässigt hålla de olika lånen åtskilda torde icke föreligga. Den del av annuiteten, som utgör amortering, bör, därest låneformerna samordnas, helt avräknas å driftslånet, tills detta slutbetalats, samt därefter å amorteringslånet, och först sedan båda dessa lån blivit slutamorterade, å egnahemslånets amorteringsdel. Särskild föreskrift härom torde böra upptagas bland lånevillkoren.

Då det emellertid enligt utredningsmännen i undantagsfall kan vara lika praktiskt att lånen återbetalas var för sig, föreslås av utredningsmännen att lantbruksnämnderna skola äga avgöra huruvida och i vilken utsträckning lånen skola samordnas. Även vad angår säkerheten för samordnade lån torde det få ankomma på lantbruksnämnderna att bestämma, huruvida en enhetlig säkerhet för samtliga lånen skall ställas eller icke.

Därest låntagaren icke erlägger hela den föreskrivna annuiteten utan

endast en del därav, bör vad han inbetalat i första hand avräknas å räntorna å lånen. Därvid bör först täckas räntan å egnahemslån, därefter räntan å amorteringslån och sist räntan å driftslån. Även om vid inbetalningen brist uppstår å allenast ett av lånen, bör lantbruksnämnden äga möjlighet att uppsäga samtliga lånen till betalning. Vid eventuell exekution bör samma betalningsordning tillämpas som i fråga om räntebetalningen.

Utredningsmännen framhålla slutligen att förslaget om samordning närmast har avseende på det fall, att ifrågavarande lån skola utlämnas från statliga lånefonder. Därest kreditgarantisystemet skulle komma till användning, kan en fullständig samordning av lånen uppenbarligen äga rum endast då samtliga de statsgaranterade lånen till en person upptagas i en kreditinrättning. Skulle kreditgarantisystemet införas, synes därför enligt utredningsmännen böra övervägas, om icke bestämmelser borde meddelas till förhindrande av att de olika lånen onödigtvis splittras på flera håll. Det torde emellertid böra stå en låntagare fritt att placera bottenlånet i en kreditinrättning såsom ett bundet lån och den övriga krediten i en annan kreditinrättning i form av obundna lån.

## Finansiering och kostnadsberäkningar.

### Utredningsmännens förslag.

Utredningsmännen som till behandling upptagit finansieringen av allenast den låneverksamhet, vilken föreslagits icke skola handhas av lantbruksnämnderna, nämligen sekundärkreditgivningen, ha uppställt alternativa förslag för det fall att sekundärlånen allt fortfarande skola utlämnas från statlig lånefond och för det fall att kreditgarantisystemet kommer till användning.

Utlämnas sekundärlånen jämväl i fortsättningen från statlig lånefond, torde enligt utredningsmännen med hänsyn till disponibel behållning å sekundärlånefonden, något kapitalökningsanslag till denna icke vara erforderligt för nästa budgetår. Då den föreslagna utökningen av långivningen kunde komma att medföra ökade utgifter för förvaltningsbidrag till låneförmedlare, borde förslagsanslaget till Förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare m. m. för budgetåret 1948/49 uppföras med 100 000 kronor.

Kommer kreditgarantisystemet att genomföras bör enligt utredningsmännens mening riksdagens bemyndigande utverkas att bevilja statsgaranti intill visst belopp, förslagsvis 8 000 000 kronor.

Vid ett kreditgarantisystem komma, sedan de utestående äldre sekundärlånen avvecklats, de nu utgående ersättningarna till låneförmedlarna att helt bortfalla. I stället erfordras liksom vid övrig jordbrukskredit med statsgaranti, medel för täckandet av förluster på grund av garantiåtagandet samt indrivnings- och exekutionskostnader m. m. Då det synes mest ändamålsenligt att sekundärlånerörelsen även i detta hänseenden hålles skild från annan jordbrukskreditgivning, förorda utredningsmännen, att medel

för angivna ändamål icke beräknas under det anslag, som 1947 års centrala lantbrukskommitté kommer att föreslå för motsvarande ändamål vid övrig jordbrukskredit, utan under samma anslag som kostnaderna för sekundärlånenämnden. Utredningsmännen föreslå därför, att i stället för det nuvarande förslagsanslaget till Förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare m. m. å riksstaten under nionde huvudtiteln uppföres ett förslagsanslag till Kostnader för sekundärkreditgivning. Under detta anslag böra beräknas medel dels till bestridande av lånenämndens kostnader, dels till förvaltningsbidrag för de vid garantisystemets införande kvarstående äldre sekundärlånen, dels ock till täckande av förluster på grund av garantiåtagandet m. m. För budgetåret 1948/49 torde emellertid knappast behöva uppföras några medel för sistnämnda ändamål. För övriga ändamål synes enligt utredningsmännen för nästa budgetår ett belopp av 60 000 kronor vara till fyllest.

### Särskilt yttrande av herr Svensson.

Herr Svensson, som biträder utredningsmännens förslag, att den övre belåningsgränsen i fråga om jordbruksegnahemslånen i princip skall anslutas till jordbrukets bärkraft och att man alltså icke bör angiva en fast gräns i kronor eller areal jordbruksjord, anser däremot icke, att utredningsmännen presterat någon hållbar motivering för att även tvåfamiljsjordbruk skola bli föremål för egnahemsbelåning. Någon social motivering för att helt medellösa personer skola utrustas med jordbruk, som äro större än de jordbruk 90 procent av landets jordbrukande befolkning nu inneha, kan enligt herr Svenssons mening icke presteras. Egnahemsbelåning av jordbruksfastigheter borde som regel och tills vidare endast gälla enfamiljsjordbruk. Samma gränsdragning borde då även gälla för upplåtelse av arrendegnahem och för utlämnande av driftskredit. Erfarenheten finge sedan visa om och när man kunde gå utöver denna gräns.

### Yttrandena.

De avgivna förslagen tillstyrkas till alla delar av *egnahemsnämnden i Gotlands län, Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* samt *Kooperativa förbundet*, det senare dock endast under förutsättning, att ett genomförande i nuvarande ekonomiska läge icke medför en stegring av köpkraften.

Icke någon av de myndigheter eller sammanslutningar, som yttrat sig över betänkanudet, har helt avstyrkt de föreslagna åtgärderna. I flertalet yttranden har emellertid uttalats större eller mindre tveksamhet eller anförts betänkligheter beträffande ett genomförande av vad utredningsmännen i visst eller vissa avseenden förordat, varför förslagen icke ansetts kunna tillstyrkas i sin helhet.

Vid en redogörelse för nämnda yttranden torde först lämpligen böra redogöras för i några framförda synpunkter och omdömen, som hänföra sig till betänkandet i dess helhet.

*Statskontoret* framhåller sålunda bland annat att genom de ökade lånemöjligheterna beträffande jordbruksegnahemslånen och genom de föreslagna driftslånen anspråken på för utlåning disponibel penningtillgång komma att bli så stora, att tvivel måste råda, huruvida de beslutade åtgärderna i fråga om jordbrukets rationalisering i förening med de nu föreslagna nyheterna inom jordbruks- och boställsgebitet över huvud taget kunna i nuvarande läge finansieras. En förnyad omprövning — med beaktande av landets ekonomiska läge — bleve, såvitt statskontoret kunde finna, ofrånkomlig. En modifiering av utredningsmännens förslag i vissa hänseenden borde under alla förhållanden vidtagas. Det förefölle vidare tveksamt, huruvida en vidsträckt befogenhet att på egen hand träffa avgöranden i frågor rörande exempelvis lånegränser, säkerheter och återbetalningsföreskrifter, borde anförtros ännu helt oprövade lokalorgan. Dessa frågor vore dock i viss mån av principiell betydelse. Det vore icke ur vägen att, innan förslaget i dessa delar genomfördes, avvakta dessa nya organs närmare utformning, eventuellt också en viss tids erfarenhet av deras funktion.

*Riksräkenskapsverket* yttrar, att, då de redan godkända riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken ytterst böra vara normgivande även vid en omprövning av grunderna för den sociala jordbrukskreditgivningen, det varit att föredraga, att avvägningen av den föreslagna kredit- och bidragsgivningen kunnat äga rum i samband med motsvarande avvägning i fråga om statens ekonomiska stöd till jordbrukets rationalisering. Betänkandet innefattade icke något klarläggande av vilka verkningar ett genomförande av de i detsamma framlagda förslagen kunde komma att medföra för jordbrukets utveckling i de avseenden, som åsyftades med beslutet om jordbrukets rationalisering. Särskild utredning härom syntes därför och med hänsyn till att förslaget i vissa delar innefattade synnerligen långt gående åtgärder med mycket vittseende ekonomiska konsekvenser för statsverket behöva verkställas, innan utredningsmännens förslag kunde upptagas till slutligt bedömande. I avbiden på resultatet av denna utredning borde den sociala jordbrukskreditgivning, som hittills ägt rum genom utlämnande av lån från egnahemslånefonden och sekundärlånefonden, bedrivas efter nu gällande grunder, dock med de ändringar i fråga om jordbruksegnahemslånen, som betingades av att sådana lån enligt 1947 års riksdags beslut i fortsättningen skulle utlämnas endast för underlättande av förvärv av jordbruksfastigheter.

*Egnahemsnämnden i Malmöhus län* anser, att en låneverksamhet i enlighet med utredningens förslag, i synnerhet om konjunkturerna bli ogynnsamma, kan komma att medföra avsevärda förluster för staten. Då en socialt betonad kreditgivning torde utgöra en nödvändig förutsättning för att lantarbetare och mindre bemedlade jordbrukarsöner skulle erhålla möjlighet att skaffa egna jordbruk, torde det emellertid vara ofrånkomligt att verk-

samheten bedömdes från andra synpunkter, än då fråga vore om vanlig fastighetskredit eller kredit mot annan säkerhet.

*Fullmäktige i Sveriges riksbank* ifrågasätta, om det icke vore lämpligast att avvakta utvecklingen av landets ekonomiska läge, innan mera betydande reformer vidtagas beträffande egnahemsverksamheten och vad därmed äger samband.

*Fullmäktige i riksgäldskontoret* framhålla, att de ej vilja förneka betydelsen av att möjlighet finnes för obemedlade personer, som äro verksamma inom jordbruket, att förvärva jordbruksfastigheter och för driften därav erforderliga inventarier m. m., men att de dock måste uttala sina betänkligheter mot att staten skulle för berörda ändamål tillhandahålla krediter i den omfattning som föreslagits. De förorda därför att de lånebeviljande myndigheterna framgå med största försiktighet och noga tillse att lån utlämnas endast till sökande med de bästa förutsättningar att genomföra företaget och därunder göra rätt för sig.

Jämväl *Svenska bankföreningen* uttalar bland annat farhågor för att de föreslagna lånemöjligheterna skola medverka till en alltför hög skuldsättning för här ifrågavarande kategorier av jordbrukare.

*Sveriges allmänna hypoteksbank* framhåller nödvändigheten av att tillse, att icke de enskilda jordbruket belastas med en kreditbörda, som blir vederbörande jordbrukare övermäktig och i det långa loppet mera skadar än gagnar. Såsom det viktigaste korrektivet mot krediternas prisstegrande verkan på fastighetsmarknaden förordar hypoteksbanken en ovillkorlig föreskrift om rätt till uppsägning av lån vid ägareskifte.

*Svenska sparbanksföreningen* anser sig med avseende på det allmänna innehållet i den av utredningsmännen förordade kreditpolitiken icke kunna underlåta att framhålla betänkligheter mot att man skulle i princip förutsätta, att beträffande en- och tvåfamiljsjordbruket all investering skall ske på kredit. De personliga kvalifikationerna för att självständigt sköta ett eget jordbruk, vore säkerligen mycket svåra att bedöma. Föreningen anför vidare, att det förhållandet, att vederbörande kan bidra med en egen ekonomisk insats, torde kunna betraktas såsom ett icke alls oväsentligt bevis på sparsamhet och förtänksamhet; viktiga element vid en prövning av personliga kvalifikationer för toppkrediter. De krediter han erhöle, utgjorde andra människors hoparbetade besparingar, och det kunde knappast sägas vara ett orimligt krav att han själv visat något av samma sparsamhet. Det vore fara värt, att bedömningen av de personliga kvalifikationerna förlorade en väsentlig objektiv grundval, om ifrågavarande krav uppgåves.

*Landsorganisationen* förklarar, att organisationen, som tidigare i huvudsak anslutit sig till riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, finner det naturligt att statsmakterna som ett led i detta programs förverkligande skapa möjligheter för medellösa jordbrukarsöner och lantarbetare att erhålla och driva egna jordbruk. En ökning av lånemöjligheterna för småbrukare och arrendatorer, både när det gällde att lämna stöd till övertagande av jordbruk och när det vore fråga om att genom driftskrediter underlätta

jordbrukets skötsel, innebure ett konsekvent fullföljande av rationaliseringslinjen, vars yttersta syfte vore en standardhöjning för den jordbrukande befolkningen.

Jag torde härefter få övergå till en redogörelse för yttrandena i vad de hänföra sig till de av utredningsmännen avgivna detaljförslagen, varvid lämpligen synes böra anknytas till den i betänkandet följda dispositionen.

*Egnahemslån till förvärv av jordbruksfastighet.*

Av de remissinstanser, som behandla jordbruksegnahemslånen, tillstyrka *egnahemsnämnderna i Södermanlands län, Kalmar läns norra område, samt Västmanlands och Norrbottens län* ävensom *förvaltningsutskotten i Göteborgs och Bohus, Västmanlands, Jämtlands och Norrbottens läns hushållningssällskap* till alla delar de av utredningsmännen avgivna förslagen rörande dessa lån.

I övriga yttranden, som behandla jordbruksegnahemslånen, är det huvudsakligen förslagen angående belåningsvärdet och dess fastställande samt den övre belåningsgränsen som varit föremål för överväganden.

Vad då först angår belåningsvärdet och dess fastställande ansluta sig *statskontoret, Svenska bankföreningen* och *Småbrukarnas riksförbund* helt till det av herr Svensson avgivna särskilda yttrandet. Riksförbundet, som i övrigt tillstyrker utredningsmännens förslag, understryker därvid vikten av att man icke blir alltför restriktiv vid långivning till och bedömningen av s. k. ofullständiga jordbruk. Särskilt i de fall, då barn till småbrukare vilja övertaga en föräldragård, bör man enligt riksförbundets mening tillmäta vederbörandes egen uppfattning om jordbrukets bärkraft stor betydelse.

*Lantbruksstyrelsen* finner det ur social synpunkt tveksamt, om ifrågavarande kreditgivning bör utsträckas till jordbruk av tvåfamiljsjordbrukets storleksordning. I vart fall syntes det under förhandenvarande statsfinansiella läge böra iakttagas största återhållsamhet i fråga om kreditmöjligheternas utökning.

*Egnahemsstyrelsen*, som i det stora hela tillstyrker förslagets genomförande, framhåller, att de av statsmakterna uppdragna riktlinjerna för jordbrukets rationalisering knappast torde motivera att egnahemslån generellt böra utlämnas även för förvärv av tvåfamiljsjordbruk. Emellertid torde enligt styrelsens mening obestridligt finnas fall, då egnahemsbelåning av sådana jordbruk bör ske, exempelvis då en jordbrukarson, som icke har möjlighet att erhålla lån på annat håll, önskar övertaga faderns jordbruk, eller då fråga är om annan lånesökande, som kan antagas ha särskilda förutsättningar att driva ett jordbruk av denna storlek. Möjlighet borde alltså finnas att undantagsvis bevilja jordbruksegnahemslån till förvärv av tvåfamiljsjordbruk.

Jämväl 1947 års centrala lantbrukskommitté anser, att egnahemslån till förvärv av tvåfamiljsjordbruk endast böra beviljas i undantagsfall, samt

att särskilt stora krav därvid böra ställas på sökandens personliga förutsättningar.

*Fullmäktige i riksbanken* ha i princip icke något att invända mot att egnahemslån kunna utlämnas för förvärv av tvåfamiljsjordbruk, varvid dock fullmäktige förutsätta, att härunder icke inrymmas t. ex. så stora jordbruk som kunna skötas av två familjer, om de drivas kreaturlöst, eller av i och för sig bärkraftiga jordbruk, där skogsvärdet uppgår till betydande belopp. Med hänsyn härtill kunde det ifrågasättas, om ej ett högsta beläningsvärde borde bibehållas.

*Svenska jordbrukskreditkassan* säger sig hysa tveksamhet, huruvida ett fullständigt avskaffande av den nu gällande maximiregeln kan vara tillrådligt närmast med hänsyn till risken att beläningsvärdet sättes för högt. Då det förefölle som om det för en avsevärd tid framåt skulle utgöra en tillräckligt stor uppgift för den statliga egnahemsverksamheten att stödja förvärv av familjejordbruk, borde statligt stöd till förvärv av tvåfamiljsjordbruk endast förekomma i undantagsfall.

*Sveriges lantbruksförbund* och *Svenska lantarbetsgivareföreningen* ansluta sig i princip till förslagen men säga sig anse den föreslagna gränsen för beläningsvärdet alltför hög icke minst med hänsyn till den sociala motiveeringen för de särskilt gynnsamma lånevillkoren. En dylik långivning låte sig icke heller förenas med de fastställda riktlinjerna för rationaliseringsverksamheten inom jordbruket. Det syntes nämligen icke rimligt att staten å ena sidan skulle avböja lån till innehavare av ett basjordbruk för dess komplettering till ett tvåfamiljsjordbruk och å den andra genom lån medverka till att andra personer, låt vara obemedlade eller mindre bemedlade, bereddes möjlighet att förvärva brukningsdelar av tvåfamiljsjordbrukets storlek.

*Riksförbundet Landsbygdens folk*, som även delar den uppfattningen, att ett beviljande av lån till förvärv av tvåfamiljsjordbruk går utöver de fastställda riktlinjerna för jordbrukets rationalisering och att det med hänsyn härtill icke är tillrådligt att kreditmöjligheterna utsträckas till jordbruk av denna storleksordning, anför dessutom att det måste beaktas, att kreditmöjligheterna vanligen torde komma att anlitas av unga familjer, eller personer som stå i begrepp att bilda familj. Eftersom hustrun under den första tiden i stor utsträckning måste ägna sig åt barnen komme innehavaren av ett tvåfamiljsjordbruk att i hög grad bliva beroende av lejd arbetskraft i varje fall tills barnen vuxit upp.

I de från egnahemsnämnderna och hushållningssällskapens förvaltningsutskott inkomna yttrandena, vari förslagen rörande beläningsvärdet och dess fastställande beröras, tillstyrkas dessa förslag uttryckligen av *egnahemsnämnderna i Jönköpings län, Kalmar läns södra område, Blekinge och Malmöhus län, Älvsborgs läns södra område* samt *Kopparbergs, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län* ävensom av *förvaltningsutskotten i Blekinge, Malmöhus, Hallands och Örebro läns hushållningssällskap*. Egnahemsnämnden i Jönköpings län och majoriteten av egnahems-

nämnden i Västerbottens län framhålla emellertid därvid, att bildandet av tvåfamiljsjordbruk icke torde ha så stor aktualitet för respektive läns vidkommande.

Några hushållningssällskaps förvaltningsutskott avstyrka med olika motiveringar utredningsmännens förslag i här ifrågavarande avseenden. *Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* avstyrker sålunda att jordbruksegnahemslån utlämnas för anskaffande av tvåfamiljsjordbruk. En utsträckning av långivningen till dylika jordbruk, vilka framför allt i södra Sveriges slättbygder betingade ansenliga saluvärden och som med den utvidgade mekanisering som där vore rådande kunde omfatta så stor åkerareal som 50 hektar, i varje fall om de dreves kreaturslöst, kunde icke gärna motiveras med sociala skäl. Det måste vidare betyda en väsentlig ökning av behovet utav erforderligt kapital, vilket bleve ytterligare framträdande vid beaktande av den övre belåningsgränsens höjning till 100 procent av fastigheternas uppskattade värde. Dylika starkt vidgade lånemöjligheter kunde medföra en icke önskvärd stegring av fastighetsvärdena samt locka även personer, vilka vore mindre väl skickade som jordbrukare, att söka skaffa jordbruk. Avvikande mening mot utskottets yttrande har emellertid anmälts av fyra ledamöter, vilka förordat ett tillstyrkande av utredningsmännens förslag utan begränsning. *Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* tillstyrker, att hittills gällande maximum för belåningsvärdet höjes så, att ett fullt bärkraftigt enfamiljsjordbruk kan förvärfvas med hjälp av egnahemslån, men anser, i likhet med reservanten, icke socialt motiverat, att även tvåfamiljsjordbruk bliva föremål för egnahemsbelåning. För jordbruk av sådan storlek borde fastighetskrediten kunna, liksom hittills, tillhandahållas genom hypoteksföreningar och andra enskilda kreditinrättningar. *Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, som säger sig i stort sett vara enigt med utredningsmännen om det framlagda förslaget, anför såsom skäl för sitt avstyrkande i denna del, att det till en början torde möta mycket stora svårigheter för en helt eller nästan medellös person att starta och driva ett tvåfamiljsjordbruk uteslutande med hjälp av lånade medel samt att riskerna för det allmänna torde bli långt större i fråga om ett stort jordbruk än ett litet eller medelstort. *Kopparbergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* avstyrker förslaget samt framhåller, att det synes böra beaktas om det allmänna kan tillhandahålla erforderligt kapital för en så starkt vidgad verksamhet ävensom om det allmänna bör påtaga sig de ökade riskerna, innan möjligheter öppnas till en sådan utvidgning av jordbruksegnahemslångivningen, som ifrågasättes. Utskottet framhåller vidare, bland annat, att den utvidgade låneverksamheten otvivelaktigt kommer att kräva ett avsevärt större antal befattningshavare, än som av 1947 års centrala lantbrukskommitté föreslagits i annat sammanhang. Den nu gällande storleksgränsen syntes slutligen åtminstone tills vidare böra bibehållas såsom normgivande, eventuellt så kompletterad, att möjlighet lämnades åt det förmedlande organet, att i de fall, då särskilda omständigheter därtill



gåve anledning, hos lantbruksstyrelsen inhämta medgivande till att få lämna jordbruksegnahemslån till förvärv av fastighet av tvåfamiljsjordbrukets storlek. *Gävleborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* anser att fastighetens bärkraft icke bör läggas till grund vid beräkandet av belåningsvärdet, utan att detta bör beräknas på sätt nu sker, samt att gränsen för utlämnandet av jordbruksegnahemslån bör bestämmas till 45 000 kronor och i vissa fall efter egnahemsstyrelsens medgivande till 55 000 kronor.

Av övriga egnahemsnämnder och förvaltningsutskott hos hushållningssällskapen, som yttrat sig i fråga om belåningsvärdet och dess fastställande, äro en del tveksamma beträffande förslaget att bevilja lån upp till tvåfamiljsjordbrukets nivå, dock utan att förslaget i något fall avstyrkes. Såsom skäl för de sålunda uttalade betänkligheterna anföres bland annat att förlustriskerna för staten ökas, att fastighetspriserna komma att stegras, att tvåfamiljsjordbruket är ett för stort företag för att drivas uteslutande med lån, att omkring 95 procent av rikets brukningsdelar och  $\frac{2}{3}$  av dess odlade areal komma att falla inom gränsen för egnahemsbelåningen, att svårigheten att bestämma denna gräns kan leda till tvister vid tillämpningen och att, då ena familjen utgår ur jordbruket, det kan bli nödvändigt att anlita lejd arbetskraft. I några yttranden förordas att försiktighet och återhållsamhet iakttages vid tillämpningen av utökade lånemöjligheter och att stöd eventuellt skall utgå enligt annan norm än den av utredningsmännen föreslagna beträffande tvåfamiljsjordbruken och på ej så fördelaktiga villkor. I ett par fall föreslås slutligen att lån skall kunna utlämnas endast i undantagsfall såsom exempelvis då fråga är om två bröder som önska gemensamt övertaga ett jordbruk.

Vad därefter angår den övre belåningsgränsen framhåller till en början *statskontoret*, att därest lån utlämnas intill vederbörande fastighets hela värde, stora förlustrisker för staten kunna uppstå samtidigt som en dylik toppbelåning, helst som den kan förenas med lån mot in-teckning i jordbruksinventarierna, i många fall måste medföra en ej obetydlig risk för vederbörande familjejordbruks framtida bestånd.

Såväl *fullmäktige i riksbanken* som *Svenska bankföreningen*, *Svenska jordbrukskreditkassan* och *Riksförbundet Landsbygdens folk* anföra, att den föreslagna höjningen av den övre belåningsgränsen från 90 till 100 procent kan giva anledning till betänkligheter framför allt när det kan befaras att höjningen kommer att medverka till en stegring av fastighetspriserna och ökade förlustrisker för staten. Bankföreningen, som avstyrker genomförandet av den föreslagna höjningen, framhåller därvid bland annat att denna blir mindre betänkelig, därest man utesluter tvåfamiljsjordbruken, men att en sådan högbelåning dock kan komma att medföra mindre önskvärda sociala konsekvenser. Att den ur ren kreditsynpunkt innebure en orimlighet borde också stämma till någon eftertanke, huruvida icke förslaget i denna del ginge för långt. Jordbrukskreditkassan föreslår, att den nuvarande belåningsgränsen för jordbruksegnahem bibehålles, men

att när särskilda skäl föreligga, gränsen må kunna höjas till högst 100 procent av belåningsvärdet. Riksförbundet förordar, att stor försiktighet iakttages och att full belåning endast kommer i fråga då det gäller person som icke kunnat spara medel på grund av stor försörjningsbörda eller på grund av att han endast haft ringa ersättning för sitt arbete i föräldrahemmet eller eljest då särskilt starka sociala skäl tala härför.

Tillstyrkande yttranden rörande den föreslagna höjningen av belåningsgränsen ha avgivits av *egnahemsnämnderna i Älvsborgs läns södra område* samt i *Kopparbergs, Västernorrlands och Västerbottens län*, ävensom av *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Jönköpings, Blekinge, Malmöhus och Västerbottens län*. I flera av dessa yttranden betonas vikten av att försiktighet iakttages då fråga är om lån till förvärv av tvåfamiljsjordbruk, att en omsorgsfull prövning sker av fastighetsvärdena och att stora krav uppställas på de personliga förutsättningarna hos lånesökanden.

Förslaget avstyrkes av *egnahemsnämnderna i Stockholms län och stad, Kalmar läns södra område* samt *Örebro län* under motivering att ännu större olägenheter än dem som vore förknippade med den nuvarande lånegränsen icke syntes kunna undvikas, att lån upp till hela belåningsvärdet medförde en för hög skuldprocent, som icke gäve låntagarna en tryggad ställning som självägande bönder samt att en sådan utlåning bleve alltför riskfylld. Jämväl *förvaltningsutskotten hos hushållningssällskapen i Stockholms län och stad, Kopparbergs län* samt *Kalmar läns södra område* avstyrka förslaget under motivering att det vore av betydelse att någon kapitalinsats presterades, att olika värderingsmän vid samma värdering kunde komma till helt olika värden med en divergens på ända upp till 10 procent, och att lämpligare vore att bestämma den ifrågavarande gränsen till endast 95 procent av belåningsvärdet.

Flertalet av de egnahemsnämnder och förvaltningsutskott, som yttrat sig angående förslaget till höjning av den övre belåningsgränsen äro tveksamma beträffande lämpligheten av en dylik höjning samt anföra därom, bland annat, att det icke torde vara socialt motiverat att lämna lån upp till 100 procent av belåningsvärdet, att en höjning av gränsen kan medföra stora risker för det allmänna samt en stegring av fastighetsvärdena och ett ökat kapitalbehov för staten. Såsom betänkliga följder av ett genomförande av förslaget i denna del framhålles vidare riskerna för en alltför hög skuldsättning och för att mindre väl skickade personer lockas att bli jordbrukare genom de goda lånemöjligheterna. Från flera håll har framhållits önskvärdheten av att vederbörande själv skall bidra med någon kapitalinsats, vilket skulle dels utgöra bevis för ekonomisk förtänksamhet och dels skapa större intresse för ett genomförande av företaget.

Utredningsmännens förslag i övrigt i fråga om jordbruksegnahems-lånen har behandlats endast i ett fåtal yttranden.

*Statskontoret* vill sålunda förorda att en »kreditmässig» säkerhet ställes för lån och icke såsom föreslagits endast en »tillfredsställande» säkerhet.

Beträffande säkerheten för lån framhåller *egnahemsstyrelsen*, att vad angår förslaget att lantbruksnämnd i ömmande fall skall få utbetala förskott å egnahemslån, även om säkerhet därför icke omedelbart ställes, de av utredningsmännen såsom skäl för förslaget anförda svårigheterna torde vara av tämligen ringa omfattning enligt en av styrelsen i annat sammanhang verkställd utredning. Enligt styrelsens mening torde vidare, då lån utlämnas till 100 procent av belåningsvärdet, icke finnas utrymme för ett förfarande, varigenom ränta i anledning av ett ränteuppskov lägges till kapitalbeloppet. Den för stöd åt estlandssvenskarna av egnahemsorganen bedrivna låneverksamheten borde slutligen upphöra om de framlagda förslagen rörande jordbruksegnahemslån och driftslån genomfördes.

*Svenska bankföreningen* och *Svenska jordbrukskreditkassan* ifrågasätta lämpligheten av att även vid en rörlig räntefot bibehålla en amortering med lika annuiteter. Jordbrukskreditkassan, som påpekar att icke önskvärda komplikationer kunna uppstå, att den föreslagna metoden skulle förorsaka ett icke ringa merarbete och att densamma ej ens är fördelaktig för låntagaren, förordar att möjlighet i detta fall ges till val mellan lika annuiteter och årlig fast amortering jämte ränta.

*1945 års bankkommitté*, som i allt väsentligt begränsat sitt yttrande till att gälla spørsmålet, huruvida den ifrågasatta låneverksamheten synes böra inordnas under det av kommittén förordade kreditgarantisystemet, framhåller i anledning av den av utredningsmännen uttalade tveksamheten, huruvida förmånen att göra extra avbetalningar kan bibehållas beträffande bundna lån, därest nämnda system kommer till användning, att enbart det skälet, att låntagarna ej kunna erhålla obetingad rätt till sådana avbetalningar, ej bör hindra tillämpningen av kreditgarantisystemet på jordbruksegnahemslånen. Kommittén hänvisar därvid till ett i kommitténs betänkande (SOU 1947: 86) angående den statliga kreditgarantigivningen gjort yttrande, varvid uttalats bland annat, att vid låns placering i hypoteksförening eller eljest mot bunden ränta en förtidsinbetalning utan ersättning uppenbarligen icke i alla lägen kunde godtagas, men att man dock hade anledning förvänta, att kreditinrättningarna skulle inom rimliga gränser tillmötesgå önskemål om extra avbetalningar, som sammanhänge med normala variationer i jordbrukets inkomster. Kommittén föreslår slutligen att även jordbruksegnahemslånen få utlämnas under statsgaranti av de enskilda kreditinrättningarna.

#### *Arrendeegnahemsverksamheten.*

I det övertvägande flertalet av de yttranden, som behandla arrendeegnahemsverksamheten, tillstyrkes i huvudsak utredningsmännens förslag angående denna verksamhet. De remissinstanser som av olika anledningar antingen avstyrka att jordbruksegnahemslån utlämnas till förvärv av tvåfamiljsjordbruk eller säga sig vara tveksamma beträffande utsträckandet av lånemöjligheterna till dylika jordbruk intaga emellertid i regel samma

ståndpunkt även i fråga om förslaget att upplåta jordbruk upp till tvåfamiljsjordbrukets storlek såsom arrendeegnahem. I en del yttranden ifrågasättes vidare om verksamheten över huvud taget bör fortsättas.

*Egnahemsstyrelsen* framhåller sålunda, att, om jordbruksegnahemslån utlämnas till 100 procent av fastighetens värde och dessutom driftslån beviljas, de sociala motiven för verksamheten avsevärt försvagats. Härtill kommer enligt styrelsen, att arrendeegnahemsformen enligt förslaget, intill dess driftslånet återbetalats, torde bli mera ekonomiskt betungande än egnahemslåneformen. Styrelsen anser emellertid befogat, att verksamheten bedrivs i viss omfattning. Beträffande de till förhindrande av spekulation föreslagna avskrivningslånen, föreslår styrelsen, att dessa bokföras på samma sätt som nu sker. Avskrivningar å jordfonden borde nämligen icke ske, enär densamma hade karaktären av en förlagsfond.

*1947 års centrala lantbrukskommitté* anlägger i stort sett samma synpunkter på frågan om arrendeegnahemsverksamheten som egnahemsstyrelsen. Kommittén framhåller emellertid dessutom att avsevärda arbetsuppgifter skulle komma att åvila lantbruksnämnderna, därest verksamheten komme att bedrivas i ökad omfattning.

*Egnahemsnämnden i Örebro län* föreslår att arrendeegnahemsverksamheten helt avvecklas.

*Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* anser förslaget om utlämnandet av avskrivningslån i spekulationshindrande syfte mindre tilltalande. Risker för spekulationsförsäljning torde enligt utskottet i hög grad neutraliseras genom gällande regler för beskattning av realisationsvinst å fast egendom.

*1945 års bankkommitté* anser att arrendelånen, om de skola bibehållas, på grund av sin subventionsmässiga karaktär böra hållas utanför den statliga kreditgarantien. Skulle ränta komma att utgå å lånen torde enligt kommittén icke möta något hinder mot att kreditgarantisystemet tillämpas.

Beträffande arrendelånen ifrågasätter slutligen *Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, om ej dessa med hänsyn till penningvärdets osäkerhet böra utlämnas till viss högsta procent av erforderligt driftskapital, dock högst till ett belopp som sökanden i varje särskilt fall prövas vara i oundgängligt behov av.

#### *Jordbrukets driftskredit.*

Förslaget rörande sekundärlånen har i flertalet av de avgivna yttrandena lämnats utan erinran. I ett par fall ha direkt tillstyrkande yttranden avgivits.

*Lånenämnden för sekundär jordbrukskredit* ansluter sig sålunda i allt väsentligt till utredningsmännens förslag. Nämnden, som alltså godkänner att lånegränsen höjes till 85 procent och att den nuvarande organisationen bibehålls, anser det vara i hög grad av förhållandena påkallat att, i och för främjande av sekundärlånerörelsens syften, nuvarande räntebestäm-

melser ändras i enlighet med förslaget. Vad angår kreditgarantisystemets tillämpning på sekundärlånerörelsen framhåller lånenämnden, att detta spörsmål torde få lösas under beaktande av huruvida genom nämnda system den statliga administrationen kan ytterligare förbilligas, d. v. s. i vad mån de på statsorganen ankommande funktionerna kunna inskränkas mera än vad som förekommer i den nuvarande sekundärlåneorganisationen. Vidare borde beaktas innebörden av garantisystemets tillämpning i fråga om lån mot bunden respektive obunden ränta.

Mot lånenämndens yttrande har anmälts reservation av en ledamot, vilken ifrågasatt om fortsatt statlig medverkan på den egentliga sekundärlånegivningens område kunde vara erforderlig samt om icke, därest så skulle befinnas vara fallet, behandlingen av tillhörande låneärenden lämpligen borde anförtros åt lantbruksnämnderna. I avvaktan på resultatet av en fortsatt utredning i ämnet torde nu gällande bestämmelser för sekundärlånefonden bibehållas oförändrade.

*Sveriges allmänna hypoteksbank* ansluter sig till förslaget samt anför att den nuvarande övre belåningsgränsen för statliga sekundärlån är så snäv, att de jordbrukare, vilka icke önska räntebundenhet inom denna gräns, lätteligen kunnat få sina kreditanspråk tillgodosedda i den allmänna marknaden. Den ogynnsamma räntesättningen för lånen hade också medverkat till att sekundärlånefonden under senare år anlåtats endast i ringa utsträckning. Beslutanderätten i räntefrågan borde, för att ge möjlighet till anpassning efter förändringar i ränteläget, enligt vissa grunder delegeras till sekundärlånenämnden eller, om detta icke vore möjligt, till Kungl. Maj:t. Hypoteksinstitutionen vore beredd att lämna sin medverkan till ett genomförande av kreditgarantisystemet. Detta borde utsträckas jämväl till sekundärkreditformen, med reservation dock för den tanken, att sekundärlånerörelsen skulle kunna fylla funktionen såsom supplementär kredit åt jordbruket. Därest man önskade bibehålla denna kreditform vid dess hittillsvarande uppgift syntes den naturligaste och billigaste organisationsformen vara att sekundärlånerörelsen helt infogades i hypoteksorganisationen och inginge såsom ett led i hypoteksföreningarnas organisation. Även om vid garantisystemets tillämpning vissa fördelar stode att vinna genom en decentralisering, borde såsom garantibeviljande statligt organ finnas en för riket central nämnd.

I några yttranden ha emellertid anförts ett flertal skäl mot utredningsmännens förslag beträffande lånegränsen, räntan och organisationen.

*Statskontoret* och *fullmäktige i riksbanken* avstyrka bestämt den föreslagna höjningen av lånegränsen. Statskontoret påpekar därvid de under normala förhållanden förekommande, ej sällan mycket avsevärda fluktuationerna i fastighetsvärdena. Fullmäktige, som ifrågasätta om sekundärlåneverksamheten över huvud taget bör bibehållas, framhålla, att en dylik höjning kan bidra till stegring av fastighetsvärdena, varjämte självfallet statens förlustrisk skulle ökas utan att några vägande sociala skäl härför torde föreligga.

*Fullmäktige i riksgäldskontoret* ha intet att invända mot den föreslagna höjningen av lånegränsen. Däremot anse fullmäktige att tillräckliga skäl ej föreligga för en sådan omläggning av räntebestämmelserna för sekundärlånefonden, som skulle innebära en räntesänkning i nuvarande läge och därigenom sätta denna fond i en särställning utanför ramen för 1943 års räntebestämmelser för statens utlåningsfonder.

*1945 års bankkommitté* vill i likhet med fullmäktige i riksbanken i första hand ifrågasätta om icke sekundärlånegivningen borde upphöra. Skulle emellertid sekundärlåneverksamheten finnas erforderlig även i fortsättningen, kunna lånen enligt kommitténs mening utan någon olägenhet inordnas i kreditgarantisystemet. Sekundärlånenämnden borde vidare kunna avvecklas såväl vid en eventuell utlåning från statlig lånefond som vid ett kreditgarantisystem. Nämndens funktioner skulle därvid med fördel kunna övertagas av lantbruksnämnderna.

Icke heller *Svenska jordbrukskreditkassan* finner vad utredningsmännen anfört till förmån för ett bibehållande av den nuvarande organisationen för sekundärlån ävensom för en effektivisering av denna låneverksamhet övertygande. Jordbrukskreditkassan föreslår att frågan om sekundärlåneverksamheten upptages till fortsatt utredning. I avvaktan på en sådan utredning borde de nuvarande bestämmelserna för långivningen bibehållas oförändrade.

*Svenska bankföreningen* anser, att en höjning av belåningsgränsen icke skulle stå i överensstämmelse med principen att krediten skall vara affärsnämsig, och ställer sig därför avvisande till förslaget i denna del. Det förefölle vidare mindre rationellt att bibehålla sekundärlånenämnden samtidigt som en ny och omfattande organisation bildades genom inrättandet av lantbruksnämnderna. Sekundärlånegivningen borde därför handhas av dessa.

*Svenska sparbanksföreningen* anser icke lämpligt att sekundärlånenämnden inkopplas på kreditgarantivningen. Det torde nämligen, enligt föreningen, bli mycket vanligt, att en jordbrukare först utnyttjar sina möjligheter att få sekundärlån och sedan fortsätter med rationaliseringslån. Den utomordentliga förmånen för låntagarna att förtidsinlösa bundna lån syntes, enligt sparbanksföreningen vidare utgöra fullt tillräckligt motiv för att räntan på nämndens lån låge högre än marknadens vanliga räntor för sekundärlån. Att med sådana lånevillkor låta räntan gå ned till i nuvarande ränteläge exempelvis 3,6 procent skulle utgöra ett anmärkningsvärt avsteg från allmänna räntepinciper.

Att sekundärkreditgivningen skall anförtros åt lantbruksnämnderna förordas även av *egnahemsnämnderna i Malmöhus, Värmlands och Västerbottens län* samt *Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*.

*Kopparbergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* kan ej tillråda att lånegränsen höjes, samt föreslår att verksamheten avvecklas.

Vad därefter angår förslaget om inrättande av driftslån har detta tillstyrkts i princip av samtliga de myndigheter och sammanslutningar, som

avgivit yttranden däröver. I ett par avseenden ha dock erinringar anförts beträffande detaljerna i utredningsmännens förslag, huvudsakligen rörande storleken av de jordbruk som kunna ifrågakomma för lån, säkerheten för lånen samt organisationen.

I stort sett samma remissinstanser, som enligt det föregående ställt sig mer eller mindre avvisande gentemot förslaget att tvåfamiljsjordbruket skulle sättas såsom övre gräns för såväl jordbruksegnahemslångivningen som arrendeegnahemsverksamheten, ha sålunda i regel även velat inskränka utlämnandet av driftslån till högst basjordbruket. *Lantbruksstyrelsen, Svenska jordbrukskreditkassan och flertalet av egnahemsnämnderna och hushållningssällskapens förvaltningsutskott* ha dessutom understrukit vikten av att utlämnandet av driftslån åtminstone till en början endast får försökskaraktär och att verksamheten bedrives med stor försiktighet.

Beträffande säkerheten anför *statskontoret* att densamma bör vara betryggande och att såsom säkerhet bör kunna godtagas såväl borgen som in-teckning i jordbruksinventarier.

*Lantbruksstyrelsen, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Gävleborgs och Norrbottens län* föreslå att yttrande avgives av vederbörande hushållningssällskap innan driftslån utlämnas. *Egnahemsnämnden och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Göteborgs och Bohus län samt Gävleborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* anse att utlämnandet av driftslån helt bör anförtros åt hushållningssällskapen.

I fråga om den föreslagna amorteringstiden ha uttalats olika meningar. *Egnahemsnämnden i Hallands län* föreslår bestämda amorteringsplaner på 5, 8 och 10 år. *Egnahemsnämnden i Örebro län och Skaraborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* förorda viss tids amorteringsfrihet. *Egnahemsnämnden i sistnämnda län* anser den föreslagna amorteringstiden för kort, medan *Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* åter anser densamma för lång.

Räntefrihet bör enligt *egnahemsnämnden i Skaraborgs län* ges vid starten.

*Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* föreslår liksom i fråga om arrendelånen, att driftslån utlämnas endast intill viss högsta procent av erforderligt inventaribelopp i stället för intill visst bestämt maximibelopp.

Driftslånen böra enligt *1945 års bankkommitté* kunna inordnas under kreditgarantisystemet. Kommittén framhåller särskilt nödvändigheten av en noggrann kontroll över låntagaren.

#### *Statligt stöd åt sambruksföreningar.*

I praktiskt taget samtliga de yttranden som behandla de föreslagna formerna för statligt stöd åt sambruksföreningar, ha utredningsmännens förslag tillstyrkts utan några invändningar eller lämnats utan erinran. I ett flertal av dessa yttranden har emellertid understrukits vikten av att de föreslagna stödåtgärderna tills vidare givas försökskaraktär, framför allt med hänsyn till den ringa erfarenheten av den ifrågavarande driftsformen. En-

dast i ett par fall ha invändningar gjorts beträffande de föreslagna detaljbestämmelserna.

*Egnahemsstyrelsen* föreslår att avskrivningslån för yttre rationalisering i regel skall beräknas till belopp, som skulle erfordrats, därest bildandet av en sambruksförening icke valts som form för rationalisering av jordbruken i orten. Då detta kunde leda till obilliga resultat, skulle lantbruksstyrelsen äga rätt jämka beloppen.

*Egnahemsnämnden i Norrbottens län* ifrågasätter om det är ändamålsenligt att beslutanderätten skall ligga hos lantbruksstyrelsen. Förutsättningarna för sambruksföreningar vore säkerligen synnerligen växlande i landets olika delar. Verksamheten, vilken måste taga mycket stor hänsyn till de lokala förhållandena, hade många beröringssynpunkter med rationaliseringen vid enskilda brukningsdelar.

*Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* slutligen ifrågasätter om ej avskrivningslån för ekonomibygnader böra kunna utlämnas till högst 25 procent av kostnaden. Någon maximiregel anser utskottet icke lämplig.

#### *Statligt stöd för anordnande av andelsladugårdar.*

Även i fråga om det statliga stödet för anordnande av andelsladugårdar tillstyrkes utredningsmännens förslag i så gott som samtliga yttranden, där detta spörsmål behandlats. Liksom beträffande förslagen rörande stöd åt sambruksföreningar betonas dock angelägenheten av att statsmakterna till en början endast försöksvis stödjade bildandet av andelsladugårdar.

I övrigt torde beträffande de avgivna yttrandena endast böra anföras följande.

*Egnahemsstyrelsen* håller före, att värdet av en in-teckning i den fastighet varå ladugården är uppförd torde vara ringa, därest företaget upplöses. Styrelsen anser därför att såsom säkerhet för egnahemslån bör fordras in-teckningar i delägarnas fastigheter, medan som säkerhet för avskrivningslån bör godtagas in-teckningar i den avstyckade ladugårdsfastigheten. Krav på att dylik fastighet skulle bildas torde dock icke böra uppställas.

*1947 års centrala lantbrukskommitté* framhåller beträffande andelsladugårdarna, att lantbruksnämnderna kunna ha en uppgift att fylla och att så småningom bör övervägas en decentralisering av verksamheten. *Norrbottens läns egnahemsnämnd* anser däremot att verksamheten ej ens till en början bör anförtros åt ett centralt organ.

*Jönköpings läns egnahemsnämnd*, som ifrågasätter huruvida hittills gjorda erfarenheter äro tillräckliga för att motivera ett understöd till denna driftsform, föreslår en modifierad form av andelsladugårds- och sambruksföreningsprincipen i form av sambetesföreningar. Ett dylikt företag innebure i korthet att gemensam betesmark anskaffades för mjölkkor till ett antal brukningsdelar och att tillsynen och mjölkningsarbetet utfördes av därtill anställd personal. Fördelen härav skulle bland annat vara att arbetskraft frigjordes under jordbrukets mest arbetsbråda period och att även viss le-



dighet skulle kunna beredas innehavare av sådana jordbruk, som sköttes utan lejd arbetskraft.

*Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* avstyrker utredningsmännens förslag, enär systemet med andelsladugårdar bör bliva föremål för ytterligare prövning, innan staten lämnar sitt stöd åt detsamma.

*Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* understryker vikten av att blivande författningsbestämmelser icke avfattas alltför snävt utan att möjlighet skall finnas för likartade former av andelsföretag att kunna erhålla behövt stöd. Utskottet påpekar härvid möjligheten av fårskötsel i stor skala som en för länet lämpligare form av andelsföretag än andelsladugårdarna.

*Jämtlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* föreslår, att andelsladugårdsföretagen beredas möjlighet att för inköp av egna betesmarker erhålla jordbruksegnahemslån.

*Norrbottnens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* föreslår beträffande andelsföretagen, att någon maximiregel i kronor icke bestämmes för avskrivningslån till ekonomibyggnader utan att den övre gränsen sättes till 25 procent av kostnaden.

#### *Samordning av olika låneformer.*

Utredningsmännens förslag i denna del har genomgående tillstyrkts av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna, vilka i ett flertal fall uttryckligen framhållit sin tillfredsställelse med detsamma.

### **Departementschefen.**

#### *Allmänna synpunkter på jordbrukets sociala kreditgivning.*

Sedan statsmakterna omkring sekelskiftet för första gången vidtogo åtgärder till stöd åt egnahemsbildningen, ha de ändamål denna verksamhet är avsedd att tjäna i flera hänseenden undergått betydande förskjutningar i samband med den ekonomiska och sociala utvecklingen. Efter de ändringar som genomfördes år 1940 har egnahemsverksamheten haft till huvudsaklig uppgift att underlätta för mindre bemedlade att förvärva egna jordbruk av lämplig storlek och sammansättning samt att befrämja förstärkningen av ofullständiga brukningsdelar. I detta sammanhang må också erinras om inrättandet av arrendeegnahem som ett av leden i strävandena att bereda obesuttna yrkesutövare i jordbruket tillfälle att bli självständiga företagare. Härjämte tillgodoses vissa behov på bostadsförsörjningens område genom de låne- och bidragsformer, som utgöra verksamhetens viktigaste medel att uppnå nu angivna syften.

Såsom sociala jordbrukskreditutredningen understrukit ha förutsättningsarna för egnahemsverksamheten åter ändrats genom de beslut som fattats vid 1947 års riksdag rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitik och bostadsförsörjningen. I enlighet härmed skola vissa av de

uppgifter som egnahemsverksamheten omfattar fullgöras enligt nya grunder och i nya former. Arbetet med förstärkning av enstaka ofullständiga jordbruk och upprustningen av enstaka jordbruksfastigheter skall sålunda ersättas av generella åtgärder till främjande av jordbrukets yttre och inre rationalisering, vilka skola ingå såsom ett led i strävandena att förbättra jordbrukets produktionsbetingelser. Även bostadsegnahemsverksamheten och förbättringsåtgärderna i fråga om jordbrukets bostäder skola försiggå i nya former. Åtgärderna till underlättande av förvärv av jordbruksfastigheter och inrättande av arrendeegnahem bli sålunda i stort sett de enda som kvarstå av egnahemsväsendets nuvarande arbetsuppgifter.

Tiden synes därför mogen att till närmare övertvägande upptaga spörsmålet om de riktlinjer efter vilka egnahemsverksamheten och den härtill hörande sociala bidrags- och kreditgivningen i fortsättningen skola bedrivas. Till en början vill jag härvid erinra om att syftet med den framtida jordbrukspolitiken skall vara att bereda den i jordbruket arbetande befolkningen samma möjligheter som utövarna av andra näringar att uppnå en skälig inkomstnivå och bli delaktig i den allmänna välståndsstegringen. Även om sålunda ett socialt motiv ingår som ett viktigt element i målsättningen för jordbrukspolitiken i allmänhet, tillgodose icke de åtgärder som inrymmas häri det ändamål att underlätta för obemedlade och mindre bemedlade att bli självständiga yrkesutövare i jordbruket, som varit och även i framtiden måste bli den sociala jordbrukskreditgivningens angelägnaste uppgift. Särskilda bestämmelser som reglera denna verksamhet äro därför erforderliga även i fortsättningen. Vid uppdragandet av riktlinjer för egnahemsverksamheten i framtiden måste naturligtvis tillses att dessa riktlinjer anpassas till de normer som genom förutnämnda riksdagsbeslut antagits för jordbrukspolitiken i allmänhet.

Vid sidan av behovet att anpassa den framtida egnahemsverksamheten till riktlinjerna för jordbrukspolitiken kunna även andra omständigheter åberopas som skäl för en översyn av de nuvarande bestämmelserna på förevarande område. Utredningsmännen ha sålunda framhållit att nu förefintliga stödåtgärder till följd av prisutvecklingen och stigande fastighetsvärden visat sig icke vara tillräckliga. I samma riktning verka också de krav i fråga om storlek och utrustning, som numera uppställas på ett bärkraftigt jordbruk. De som nu önska ägna sig åt jordbruket såsom egna företagare måste disponera allt större kapitaltillgångar. En betydande utvidgning av den sociala kreditgivningen utgör därför en nödvändig förutsättning för att lantarbetare och obemedlade jordbrukarsöner skola kunna arbeta sig upp till en ställning som arrendatorer eller självständiga bönder. Härtill kommer enligt min mening att även nya vägar att uppnå de sociala syften som egnahemsverksamheten tjänar torde böra prövas i framtiden. I detta sammanhang anmäla sig de av utredningsmännen behandlade spörsmålen om arrendeegnahemsverksamheten, om inrättande av en ny kreditform för utlämnande av driftslån samt om åtgärder för stöd åt sambruksföreningar och andelsladugårdar.

De förslag som jag i det följande från nu angivna utgångspunkter kommer att framlägga, innebära såsom redan antytts en betydande utvidgning av kreditgivningen. Avsikten är sålunda att möjligheter skola skapas för utlämnande av lån och i vissa fall bidrag till så höga belopp att samtliga kostnader för förvärv och iståndsättande av ett jordbruk täckas. Härutöver skola under vissa förutsättningar lån kunna beviljas för inköp av för driften erforderliga inventarier.

Med en kreditgivning av sådan storleksordning kunna givetvis följa vissa olägenheter. Säkerheten för lånen kan icke alltid bliva fullt tillfredsställande ur affärsmässig synpunkt, och staten kan därför komma att löpa vissa förlustrisker. Farhågor ha vidare uttalats för att kreditgivningen skulle medföra en ytterligare stegring av fastighetsvärdena. Betydelsen av dessa olägenheter synes emellertid ej böra övervärderas. Det förefaller icke troligt att verksamheten skall nå sådan omfattning att fastighetsvärdena komma att i nämnvärd grad röna påverkan härav. Med en försiktig lånepolitik, därvid framför allt en ingående granskning bör ske av den lånesökandes personliga förutsättningar att genomföra det med lånet avsedda företaget, torde vidare faran för förluster icke böra överdrivas. Det ligger dock i sakens natur att förlustriskerna måste öka till följd av den ökade kreditgivningen. Enligt min uppfattning gäller det emellertid här en social verksamhet av sådan betydelse, att staten bör ikläda sig vissa kostnader härför. Erinras bör också att genom de till främjande av jordbrukets rationalisering beslutade åtgärderna och genom det prisstöd, som i framtiden skall lämnas jordbrukets produkter, avses att hålla jordbrukets lönsamhet på en sådan nivå, att det i jordbruket nedlagda kapitalet förräntas. Erfarenheterna av en liknande långivning inom andra områden såsom exempelvis för bostadsändamål giva vidare vid handen att förlusterna för staten icke bli så stora som man måhända ursprungligen skulle varit benägen att antaga. Med en noggrann förprovning av den lånesökandes personliga förutsättningar torde såsom nyss framhållits förlusterna kunna begränsas. En viss återhållsamhet och försiktighet vid långivningen torde vidare kunna iakttagas, utan att de sociala behov som verksamheten skall tillgodose behöva eftersättas.

Rörande frågan om formerna för finansiering av jordbrukets sociala kreditgivning torde jag få anföra följande. På sätt angivits i den proposition angående organisationen av rationaliseringsverksamheten, som Kungl. Maj:t denna dag på hemställan av mig beslutat förelägga riksdagen, föreslås det statliga stödet för finansiering av yttre och inre rationaliseringsåtgärder skola lämnas i form av statlig kreditgaranti för lån, upptagna i enskilda kreditinrättningar. Samma stödform torde böra tillämpas å de lån, som inom den sociala egnahemsverksamheten utlämnas för inköp av jordbruksegna hem. Likaså torde kreditgarantisystemet böra tillämpas i fråga om de driftslån, vilka enligt vad jag i det följande kommer att förorda böra kunna utlämnas för att underlätta anskaffning av erforderliga yttre och inre inventarier. För andra slag av lån på jordbrukets område än de nu nämnda torde däremot de hittillsvarande låneformerna tills vidare allttjämt böra tillämpas.

Beträffande de frågor rörande avveckling av nu befintliga statliga lånefonder m. m., som uppkomma vid en övergång till ett system med statlig kreditgaranti, torde jag få hänvisa till vad därom anförts i nyssnämnda proposition angående organisationen av rationaliseringsverksamheten.

Innan jag övergår till de olika formerna för förevarande stödåtgärder, torde jag få upptaga till behandling ytterligare ett spörsmål av principiell räckvidd för den sociala kreditgivningen på jordbrukets område, nämligen frågan om den fastighetstyp som man i denna verksamhet närmast bör taga sikte på, när det gäller att hjälpa en obesutten yrkesutöware att bli sin egen företagare. Denna fråga är av betydelse icke endast för långivningen till förvärv av jordbruk utan även för arrendegnehemsverksamheten och driftslånen. Utredningen har, som den föregående redogörelsen utvisat, ansett att lån under vissa förutsättningar böra kunna beviljas för jordbruk, som nå upp till tvåfamiljsjordbrukets storleksklass, och samtidigt betonat att viss handlingsfrihet härvidlag måste tillförsäkras de lånebeviljande myndigheterna. I likhet med flera av remissinstanserna finner jag allvarliga betänkligheter kunna hysas mot att sätta den övre gränsen för en av sociala motiv betingad kreditgivning så högt. Som regel torde enligt min mening anledning saknas att utsträcka förevarande långivning längre än till jordbruk av basjordbrukets storlek, eller till den jordbrukstyp som uppställts som den närmaste riktpunkten för strävandena att genom yttre rationaliseringsåtgärder förstärka ofullständiga brukningsdelar. Å andra sidan torde man icke helt kunna utesluta möjligheten av att enstaka fall kunna uppkomma, då det med hänsyn till familjens sammansättning och önskvärdheten att vid jordbruket bevara dugande arbetskraft skulle vara mest ändamålsenligt att underlätta förvärvet av en något större jordbrukstyp än basjordbruket. Jag vill emellertid starkt understryka att lån till dylika förvärv endast böra förekomma i enstaka undantagsfall då särskilda omständigheter föreligga, framför allt i fråga om tillgänglig arbetskraft hos den sökandes familj. I enlighet med vad nu anförts torde någon absolut bindande övre gräns för de enskilda jordbruk, som skola omfattas av den sociala kreditgivningen, icke lämpligen böra uppställas.

I det följande skall jag i särskild ordning upptaga förevarande stödformer till behandling.

#### *Egnahemslån till förvärv av jordbruksfastighet.*

Såsom jag inledningsvis utvecklat anser jag att behov alltjämt föreligger av lån till förvärv av jordbruksfastigheter. Vad den övre belåningsgränsen för sådana lån beträffar torde denna i enlighet med vad jag förut uttalat i fortsättningen böra sättas till 100 procent av fastighetens belåningsvärde. Till grund för fastställande av detta värde torde i överensstämmelse med utredningsmännens förslag liksom för närvarande böra läggas det uppskattade bruksvärdet.

Beträffande den nedre belåningsgränsen synes någon garanti icke erforderlig för de bottenlån, som kunna upptagas i enskilda kreditin-

rättningar. Denna gräns torde därför böra sammanfalla med övre gränsen för de bottenlån, som kunna erhållas i den allmänna marknaden.

Som säkerhet för jordbruksegnahemslån bör givetvis liksom nu lämnas in-teckning i fastigheten till minst ett mot lånesumman svarande belopp. För tillvaratagande av statens säkerhet torde emellertid i regel även böra fordras att samtliga in-teckningar med bättre rätt än de av garantien berörda skola pantförskrivas till säkerhet i andra hand för garantikrediten. Av samma skäl torde, såsom utredningsmännen föreslagit, böra föreskrivas att lån icke må utlämnas intill en fastighets hela bruksvärde, därest å fastigheten bedrivs sådan verksamhet att låntagaren kommer att ha hos sig anställda flera personer än som erfordras för jordbruksdriften. Lån bör även kunna uppsägas till omedelbar betalning om låntagaren under lånetiden börjar sådan verksamhet.

De möjligheter som för närvarande stå en låntagare till buds att mot annan säkerhet än in-teckning erhålla förskott på egnahemslån böra alltjämt finnas. Av skäl som utredningsmännen anfört torde emellertid i ömmande fall lånesökande böra beredas möjligheter att erhålla förskott å egnahemslån även om säkerhet för lånet ännu icke ställts.

Räntan å lånen kommer vid ett system med statlig kreditgaranti att bli beroende på det allmänna ränteläget för bottenlån. Huruvida räntan blir fast eller rörlig beror på vilken lånetyp sökanden föredrager. Uppskov med erläggande av räntan bör kunna tillåtas under någon kortare tid. Den ränta som belöper på denna tid bör därvid läggas till det kapitalbelopp, som därefter skall förräntas och amorteras. Med hänsyn till att fastigheterna föreslagits skola kunna belånas upp till 100 procent av värdet torde emellertid denna rätt böra begagnas med största försiktighet.

För amorterings skyldigheten torde böra gälla, att, eftersom den statliga kreditgarantien icke avses skola omfatta bottenkrediten, hela det statsgaranterade lånet bör amorteras. För att bereda låntagaren viss lättnad vid igångsättandet av driften torde det garantilämnande organet beredas möjlighet att bevilja amorteringsfrihet under viss tid. Denna bör emellertid begränsas till högst 5 år. Längsta amorteringstiden torde böra fastställas till 25 år. För amorteringsskyldigheten torde några regler i övrigt icke vara erforderliga. Återbetalning av lånen torde dock böra ske genom lika annuiteter eller i vart fall så att största möjliga jämnhet i årsbetalningarna erhålles. Beträffande möjligheterna för låntagarna att verkställa extra avbetalning å lånen torde jag få erinra om vad 1945 års bankkommitté därom anfört i sitt yttrande över betänkandet.

Rättighet att uppsäga lånet torde böra tillförsäkras det garantilämnande organet i de fall utredningsmännen föreslagit.

#### *Arrendeegnahemsverksamheten.*

Arrendeegnahemsverksamheten har under senare år bedrivits i alltmer begränsad omfattning. Detta skulle möjligen kunna tyda på att denna form av jordbruksupplåtelse skulle vara mindre lockande för jordbrukarna. Så synes emellertid icke ha varit fallet. Anledningen torde i stället vara, att de

høga byggnadskostnaderna samt knappheten på byggnadsmaterial och arbetskraft i nuvarande läge tvingat till återhållsamhet i fråga om byggnadsarbeten. Såsom jag redan i det föregående antytt, synes arrendeegnahmets verksamheten böra fortsättas med hänsyn till dess sociala uppgift att bereda obemedlade jordbrukare och lantarbetare, som icke våga sig på att direkt övertaga ett jordbruk med äganderätt, möjligheter att på detta sätt nå en högre grad av självständighet i sin yrkesutövning. Emellertid böra åtgärder i enlighet med utredningsmännens förslag vidtagas för att nedbringa kostnaderna för verksamheten.

Enligt nu gällande bestämmelser ankommer avgörandet av ärenden angående arrendeegnahm på det centrala organet, egnahemsstyrelsen. Då emellertid de blivande lantbruksnämnderna komma att erhålla høgt kvalificerade ledamöter och tjänstemän torde ifrågavarande ärenden i fortsättningen böra prövas av dessa organ. Endast i frågor huruvida jordbruk över huvud skall upplåtas såsom arrendeegnahm samt i frågor rörande grunderna för arrendeavgifternas bestämmande ävensom rörande köpeskillingen vid arrendeegnahmets försäljning till arrendatorn torde nämndernas beslut åtminstone tills vidare böra underställas lantbruksstyrelsens prövning.

Beträffande kraven på arrendesökandens personliga kvalifikationer och ekonomiska ställning torde jag få hänvisa till vad jag inledningsvis anfört. Detsamma gäller frågan om arrendeegnahmets storlek.

I detta sammanhang vill jag vidare tillägga att anledning icke finnes att föreslå någon ändring i rätten för arrendator att inlösa till honom upplåtet arrendeegnahm. Som utredningsmännen påpekat föreligger emellertid ett behov av att motverka spekulation med de försålda fastigheterna. Det system utredningsmännen därvidlag förordat synes mig lämpligt, och torde böra läggas till grund för bestämmelser i ämnet. För bokföringen av härför avsedda avskrivningslån torde böra gälla att jordfonden gottgöres lånets belopp, varvid för ändamålet tagas i anspråk samma medel som avsetts skola användas för avskrivningslån för inre rationalisering.

#### *Jordbrukets driftskredit.*

Såväl för enskilda, vilka med stöd av egnahemslån förvärvat eget jordbruk eller äro innehavare av arrendeegnahm som för sambruksföreningar och andelsladugårdar erfordras startkapital för driftens igångsättande. Nödvändigheten därav blir allt större med de ökade krav utvecklingen ställer på behovet av maskiner och andra jordbruksinventarier. För närvarande äro många jordbrukare, vilka icke äro i besittning av tillräckligt startkapital eller ej kunna prestera fullgod säkerhet, för sitt behov av driftskapital ofta hänvisade till kortfristig och betungande växel- och avbetalningskredit. Här föreligger sålunda enligt min mening ett område, där starka sociala skäl tala för en betydligt utvidgad låneverksamhet från statens sida. De av utredningen föreslagna driftslånen synas kunna tillgodose detta önskemål och torde därför böra inrättas.

Innan jag till behandling uppftar övriga med denna låneform sammanhängande spørsmål vill jag i förbigående erinra om att genom de nuvarande statliga sekundärlånen vissa kategorier av jordbrukare ha möjlighet att anskaffa erforderligt driftskapital.

Utredningsmännen ha i fråga om dessa lån föreslagit, att den övre lånegränsen höjes från 75 till 85 procent av belåningsvärdet, samt att räntan anknytes till den fria marknadens ränta å sekundärlån. Emellertid avse sekundärlånen, till skillnad från driftslånen, icke att främja något direkt socialt intresse, och de jordbrukare, vilka närmast anlita denna låneform torde numera i allmänhet ha möjligheter att på annat sätt anskaffa erforderligt rörelsekapital. Då härtill kommer, att jordbrukskasserörelsen kraftigt utvecklats och därigenom ytterligare lånemöjligheter erbjuda sig, torde någon ändring av bestämmelserna för sekundärlånen för närvarande icke böra ske.

Vad därefter angår den närmare utformningen av bestämmelserna för de föreslagna driftslånen torde beträffande de personliga förutsättningarna för erhållande av sådana lån vad utredningsmännen föreslagit böra godtagas. Detta innebär att garantigivningen bör begränsas till att avse utlämnandet av startkapital till dugande och lämpliga personer, vilka önska förvärva ett eget jordbruk eller övertaga ett jordbruk på arrende. Någon skillnad bör icke göras vid beviljande av garanti för dessa lån mellan jordbruk som förvärvats med äganderätt och jordbruk som upplåtits på arrende. De nuvarande arrendelånen torde med hänsyn härtill icke längre vara erforderliga, varför denna låneform bör kunna avvecklas. Tveksamhet torde ibland kunna uppstå om nytillträde av jordbruk skall anses föreligga eller icke. Med hänsyn till svårigheten att i detta hänseende uppdraga några bestämda gränser bör en fri prövning härvidlag medgivas det garantibeviljande organet. Beträffande storleken av de jordbruk, till vilka driftslånen skola utgå, torde jag få hänvisa till det förut anförda.

Lånebeloppet torde böra begränsas till 10 000 kronor, men det synes böra understrykas, att garanti icke under några förhållanden bör få utlämnas för högre belopp än som är oundgängligen nödvändigt och icke heller utan särskilda skäl för lån till hela maximibeloppet.

Enligt utredningsmännen skall en ovillkorlig fordran på säkerhet för lånen icke uppställas, men säkerhet alltid avfordras låntagaren, om han kan prestera sådan. Detta förslag finner jag mig kunna biträda. Med hänsyn till den fortskridande stegringen av fastighetsvärdena synes det lämpligt föreskriva att, om låntagaren är ägare av fastighet, inteckning i denna bör lämnas som säkerhet, även om inteckningen skulle ligga utanför fastighetens belåningsvärde. Därjämte torde inteckning i bättre förmånsläge, som pantförskrivits som säkerhet för andra lån, i allmänhet böra pantförskrivas jämväl för driftslån. I likhet med utredningsmännen anser jag, att borgenssäkerhet icke bör avfordras i de fall då realsäkerhet icke kan ställas. Till bevarande av den säkerhet, som finnes vid kreditgarantiens beviljande, torde vidare

i enlighet med utredningsmännens förslag böra finnas möjligheter att, där fastighetsinteckning lämnats såsom säkerhet, såsom villkor för lån påfordra föreskrift om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet. Låntagare torde vidare böra förbinda sig att icke under den tid någon del av lånet återstår ogulden utan medgivande av det organ, som meddelat kreditgaranti, uttaga eller belåna inteckning i jordbruksinventarier eller försälja lös egendom genom lösöreköp.

I särskilt ömmande fall bör möjlighet finnas för låntagare att erhålla uppskov med räntebetalningen under viss kortare tid. Den ränta som belöper å denna tid synes därvid böra läggas till det kapitalbelopp som därefter skall förräntas och amorteras.

Amorteringsskyldigheten torde böra omfatta hela lånet och vara fullgjord inom tio år. Undantagsvis torde uppskov därmed böra kunna beviljas under högst två år från lånets lyftande. För amorteringsskyldigheten torde i övrigt samma regler böra gälla som för amortering av egna hemslånen.

Under vissa omständigheter torde rätt att uppsäga lånen till omedelbar betalning böra tillförsäkras det organ som beviljat kreditgarantien. De av utredningsmännen angivna förutsättningarna synas därför vara väl anpassade och torde böra läggas till grund för bestämmelser i ämnet.

Som jag förut anfört synas ifrågavarande lån böra inordnas i det statliga kreditgarantisystemet och verksamheten torde i överensstämmelse med utredningsmännens förslag böra anförtros lantbruksnämnderna. I flera yttranden har visserligen föreslagits, att hushållningssällskapen böra omhändervä verksamheten, men då den sociala egnahemsverksamheten enligt statsmakternas beslut skall handhavas av lantbruksnämnderna torde dessa även böra omhändervä ifrågavarande, av sociala skäl betingade kreditgivning. Genom nämndernas sammansättning torde också tillräckliga garantier givas för att även hushållningssällskapens synpunkter bliva företrädda.

#### *Statligt stöd åt sambruksföreningar och andelsladugårdar.*

Beträffande syftet med föreningsjordbruken torde jag få hänvisa till vad därom anförts i den till årets riksdag avlämnade propositionen nr 58 med förslag till lag om sambruksföreningar m. m.

Såväl ur rationaliseringssynpunkt som ur de synpunkter, vilka ligga till grund för den sociala egnahemsverksamheten, förefaller det befogat, att sambruksföreningar likaväl som innehavarna av enskilda brukningsdelar skola kunna få stöd till rationaliseringsåtgärder och till drivande av eget jordbruk. I princip synes det böra eftersträvas, att stödet skall bli lika stort, vilken av de båda driftsformerna som än väljes. Vissa olikheter i fråga om låne- och bidragsbestämmelserna äro emellertid ofrånkomliga med hänsyn till att stödet i fråga om föreningsjordbruken skall utgå till större driftsenheter med flera delägare. Så som utredningsmännen utformat reglerna om lån och bidrag till sambruksföreningar bli dessa olikheter emellertid övervägande av formell natur.



Även inrättandet av andelsladugårdar kan utgöra ett led i jordbrukets rationalisering och kan även medföra betydande sociala fördelar, framför allt genom en minskning av arbetsbördan för jordbrukets kvinnor. Statligt stöd bör därför, på sätt utredningsmännen förordat, kunna utgå till andelsladugårdar. Även här måste emellertid på grund av företagens kollektiva natur vissa olikheter föreligga i jämförelse med bestämmelserna om lån och bidrag till enskilda brukare.

I likhet med utredningsmännen finner jag det lämpligt, att den ifrågasvarande låne- och bidragsverksamheten skall handhavas av lantbruksstyrelsen. Jag kan även godtaga vad i betänkandet förslagits angående de ändringar och tillägg som beträffande föreningsjordbruken och andelsladugårdarna böra göras i de allmänna bestämmelserna om lån och bidrag för rationaliseringsändamål eller den sociala egnahemsverksamheten. Sambruksföreningarna torde sålunda böra komma i åtnjutande av jordbruks-egnahemslån i huvudsak under samma betingelser som enskilda jordbrukare, medan denna låneform av naturliga skäl icke synes erforderlig för andelsladugårdarna. Däremot torde båda företagsformerna böra ha möjligheter att erhålla driftslån. För dessa lån synas samma bestämmelser böra gälla då de avses för sambruksföreningar och andelsladugårdar som då de äro avsedda för enskilda jordbrukare. Någon maximering av dessa lån torde emellertid icke vara erforderlig i vidare mån än att de icke böra beviljas till högre belopp än som är oundgängligen nödvändigt.

Vid bildandet av föreningsjordbruk, som grunda sin verksamhet på förvärv av ett flertal mindre brukningsdelar, torde behov understundom föreligga av avskrivningslån för yttre rationalisering. De bestämmelser som beträffande dessa lån gälla för enskilda brukare torde även böra gälla för nyssnämnda föreningar. Storleken av lånen synes därvid böra beräknas på sätt utredningsmännen föreslagit.

Lån och bidrag för inre rationalisering torde böra stå båda företagsformerna till buds. Beträffande amorteringslånen synas några särbestämmelser icke vara erforderliga, medan däremot för avskrivningslånen särskilda regler torde böra gälla då fråga är om lån för förbättring och nybyggnad av ekonomibyggnader. I sådana fall torde lån böra utgå med 15 procent av de beräknade kostnaderna, dock högst 200 kronor per hektar åker.

Mot vad utredningsmännen föreslagit angående möjligheterna för sambruksföreningar att arrendera kronojord har jag icke något att erinra.

#### *Samordning av olika låneformer.*

I likhet med utredningsmännen finner jag det synnerligen önskvärt, att en fullständig samordning kan äga rum av sådana lån, som utlämnats till en och samma låntagare. Därigenom skulle åstadkommas en jämnare fördelning av dennes amorteringsbörda samtidigt som administrationskostnaderna för lånen skulle kunna minskas. Såsom framhållits av utredningsmännen kan vid en ställig kreditgaranti en sådan samordning uppenbar-

ligen äga rum endast då samtliga de statsgaranterade lånen till en person upptagits i samma kreditinrättning.

Därest särskilda bestämmelser rörande samordning av lån skulle befinnas erforderliga torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda föreskrifter härom.

#### *Finansiering och kostnadsberäkningar.*

Såsom framgår av det föregående föreslås att lantbruksnämnderna skola handhava större delen av förevarande låne- och bidragsverksamhet. Ur olika synpunkter har det emellertid befunnits önskvärt, att samtliga förslag rörande den låne- och bidragsverksamhet, som nämnderna skola ombesörja, framläggas i ett sammanhang. På grund härav har förslag rörande finansieringen av här ifrågavarande låne- och bidragsverksamhet, som avses skola handhavas av lantbruksnämnderna, behandlats i 1947 års centrala lantbrukskommittés betänkande. Då jag i likhet med utredningsmännen och lantbrukskommittén ansett det lämpligt, att kostnaderna för de olika grenarna av sagda verksamhet skola beräknas enhetligt har jag denna dag i samband med anslagsäskanden vid anmälan för Kungl. Maj:t av frågor angående organisationen av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område inbegripit även kostnaderna för i detta sammanhang föreslagna åtgärder, vilka skola åvila lantbruksnämnderna. För beviljande av jordbruksegna-hemslån har härvid i första hand räknats med statlig kreditgaranti intill 20 000 000 kronor. För driftslån har motsvarande garantibelopp beräknats till 5 000 000 kronor.

Beträffande sekundärkreditgivningen däremot, har jag i det föregående föreslagit att densamma i fortsättningen skall bedrivas under oförändrade former och förutsättningar. Då denna kreditgivning alltså liksom för närvarande skall handhavas av sekundärlånenämnden, bör här upptagas frågan om verksamhetens finansiering. Såsom framgår av årets statsverksproposition har lånenämnden i skrivelse den 19 augusti 1947 hemställt, att förslagsanslaget till Förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare m. m., vilket anslag för innevarande budgetår uppförts med 71 500 kronor, måtte upptagas med 70 000 kronor. Mot detta anslagsäskande har jag intet att erinra.

### **Hemställan.**

Under återopande av vad i det föregående anförts, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

- 1) medgiva att Kungl. Maj:t må i huvudsaklig överensstämmelse med nu förordade grunder utfärda bestämmelser rörande jordbruksegna-hemslån och driftslån samt lån och bidrag till sambruksföreningar och andelsladugårdsföretag ävensom rörande upplåtelse av arrendeegna-hem;

2) till *Förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare m. m.* för budgetåret 1948/49 å riksstaten under nionde huvudtiteln anvisa ett *förslagsanslag* av ..... kronor 70 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

*Benno Gårdsten.*

---